

ULOGA TURIZMA U GOSPODARSKOM RAZVOJU REPUBLIKE HRVATSKE TIJEKOM PANDEMIJE BOLESTI COVIDA-19

Dolenčić, Filip

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:148:296470>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported / Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Ekonomski fakultet

ULOGA TURIZMA U GOSPODARSKOM RAZVOJU
REPUBLIKE HRVATSKE TIJEKOM PANDEMIJE
BOLESTI COVIDA-19

Završni rad

Filip Dolenčić, 0035197079

Mentor: izv.prof.dr.sc. Tomislav Sekur

Broj indeksa autora:P5617R18

Zagreb, rujan 2021.

Sveučilište u Zagrebu

Ekonomski fakultet

**ULOGA TURIZMA U GOSPODARSKOM RAZVOJU
REPUBLIKE HRVATSKE TIJEKOM PANDEMIJE
BOLESTI COVIDA-19**

**THE ROLE OF TOURISM IN THE ECONOMIC
DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF CROATIA DURING
THE COVIDA-19 DISEASE PANDEMIC**

Završni rad

Filip Dolenčić, 0035197079

Mentor: izv.prof.dr.sc. Tomislav Sekur

Broj indeksa autora:P5617R18

Zagreb, rujan 2021.

FILIP DOLENCIĆ

Ime i prezime studenta/ice

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je završni rad
(vrsta rada)
isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Student/ica:

U Zagrebu, 20.09.2021

Filip Dolencić
(potpis)

SAŽETAK

Pandemija COVID-19 vrlo je specifična te je jedna od pandemija koje su imale najizraženiji utjecaj na globalnoj razini u posljednjim desetljećima. Iako je dolazilo do pojave određenih lokalnih pojava bolesti kao što su ebola, SARS i sl., nije došlo do njihovog značajnijeg širenja na globalnoj razini, odnosno do pojave globalne pandemije. Moguće je konstatirati da je pandemija COVID-19 najvećim dijelom paralizirala svijet u 2020. godini, odnosno na samim počecima širenja na globalnoj razini. Zdravstvena kriza je jedan od čimbenika koji je potaknuo razvoj dodatnih tipova turizma, a posebice robinzonski turizam te turizam koji je povezan s digitalnim nomadima. Predmet ovog rada je analiza utjecaja pandemije na gospodarska kretanja te na turizam na razini RH. Jedan od temeljnih ciljeva ovog rada je analizira utjecaja pandemije COVID-19 na gospodarstvo te primarnu gospodarsku granu u RH, odnosno turizam. Cilj teorijskog dijela rada je pojmovno određenje turizma i vrsta turizma, prikaz povijesnog razvoja turizma te analiziranje utjecaja aktualne pandemije COVID-19 na globalno, ali i gospodarstvo RH, uz poseban naglasak na prikaz statističkih podataka koji se odnose na turizam kao gospodarsku granu.

Iz istraživanja koje je provedeno u ovom radu moguće je zaključiti da je pandemija na globalnoj razini dovela do pada BDP-a koji je u nekim državama bio i veći od 10%, s druge strane, Kina je zabilježila rast BDP-a, a što je dijelom posljedica činjenice da je Kina izvozila medicinsku opremu tijekom 2020. godine u značajnijim količinama. Moguće je uočiti i da je došlo do rasta stopa nezaposlenosti izraženijeg u odnosu na rast tijekom posljednje financijske krize. Kada je riječ o RH, pandemija je utjecala na smanjenje BDP-a, ali s druge strane turistički rezultati su bili bolji od očekivanih, a što se posebice odnosi na preliminarne rezultate za 2021. godinu.

Ključne riječi: COVID-19, turizam, gospodarski razvoj

SUMMARY

The COVID-19 pandemic is very specific and is one of the pandemics that has had the most pronounced impact globally in recent decades. Although there were certain local outbreaks of diseases such as Ebola, SARS, etc., there was no significant spread of them on a global level, ie a global pandemic. It is possible to state that the COVID-19 pandemic largely paralyzed the world in 2020, ie at the very beginnings of global expansion. The health crisis is one of the factors that has stimulated the development of additional types of tourism, especially Robinson Crusoe tourism and tourism associated with digital nomads. The subject of this paper is the analysis of the impact of the pandemic on economic trends and on tourism at the level of the Republic of Croatia. One of the basic goals of this paper is to analyze the impact of the COVID-19 pandemic on the economy and the primary economic branch in the Republic of Croatia, ie tourism. The aim of the theoretical part of the paper is to conceptualize tourism and types of tourism, review the historical development of tourism and analyze the impact of the current COVID-19 pandemic on the global and Croatian economy, with special emphasis on statistics related to tourism as an economic branch.

From the research conducted in this paper, it can be concluded that the global pandemic has led to a decline in GDP that in some countries was even greater than 10%, on the other hand, China has recorded GDP growth, which is partly due to the fact that China exported medical equipment during 2020 in significant quantities. It is also possible to observe that the growth of unemployment rates has been more pronounced compared to the growth during the last financial crisis. When it comes to the Republic of Croatia, the pandemic affected the reduction of GDP, but on the other hand, the tourist results were better than expected, especially in relation to the preliminary results for 2021.

Keywords: COVID-19, tourism, economic development

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Predmet i ciljevi rada.....	1
1.2. Izvori podataka i metode istraživanja.....	2
1.3. Sadržaj i struktura rada.....	2
2. TURIZAM I TEMELJNA OBILJEŽJA TURISTIČKOG TRŽIŠTA	4
2.1. Pojmovno određenje turizma.....	4
2.2. Vrste turizma	8
2.3. Povijesni razvoj turizma u svijetu i Republici Hrvatskoj.....	11
2.4. Temeljna obilježja turističkog tržišta	15
3. RAZVOJ PANDEMIJE BOLESTI COVIDA-19	18
3.1. Općenito o razvoju pandemije na globalnoj razini i u Republici Hrvatskoj	18
3.2. Utjecaj pandemije na gospodarstvo u svijetu i Republici Hrvatskoj.....	21
3.3. Utjecaj pandemije na turistička kretanja u svijetu.....	24
4. ZNAČAJ TURIZMA U GOSPODARSKOM RAZVOJU REPUBLIKE HRVATSKE.....	26
4.1. Utjecaj turizma za razvoj gospodarstvo Republike Hrvatske	26
4.2. Statistički pokazatelji u turizmu prije i tijekom pandemije bolesti Covid-19	28
4.3. Komparativna analiza turističkog tržišta Republike Hrvatske i mediteranskih zemalja u okruženju.....	30
4.4. Potencijali razvoja turizma po završetku pandemije bolesti Covid-19	32
5. ZAKLJUČAK	34
LITERATURA.....	36
POPIS SLIKA	39
POPIS TABLICA.....	39

1. UVOD

1.1. Predmet i ciljevi rada

Pandemija COVID-19 vrlo je specifična te je jedna od pandemija koje su imale najizraženiji utjecaj na globalnoj razini u posljednjim desetljećima. Iako je dolazilo do pojave određenih lokalnih pojava bolesti kao što su ebola, SARS i sl., nije došlo do njihovog značajnijeg širenja na globalnoj razini, odnosno do pojave globalne pandemije. Moguće je konstatirati da je pandemija COVID-19 najvećim dijelom paralizirala svijet u 2020. godini, odnosno na samim počecima širenja na globalnoj razini. Iako se isprva očekivalo da će doći do značajnijeg poboljšanja s otkrićem cjepiva, u praksi je moguće uočiti da se to nije ispostavilo kao točna pretpostavka već da je pandemija danas aktualna već gotovo dvije godine te da potencijalno može uzrokovati novu globalnu financijsku krizu, a čemu su ponajprije izložene države kojima je turizam primarna djelatnost.

Posljedica vrlo visoke razine izloženosti zemalja koje su ovisne o turističkoj djelatnosti izravna je činjenica da određeni broj malih država na globalnoj razini ovisi ponajprije o prihodima koji se ostvaruju temeljem obavljanja turističke djelatnosti. RH je jedna od država u kojoj je turizam primarna djelatnost te je tijekom 2020. godine zbog posljedica zatvaranja državnih granica, ali i zbog općenitog straha pojedinaca od putovanja došlo do značajnog pada broja dolazaka i noćenja turista, a što je izravno dovelo do pada prihoda u turizmu te posljedično do pada BDP-a.

Svaka kriza koja se pojavi na razini poduzeća pa tako i krize koje se pojave na nacionalnoj ili globalnoj razini mogu ujedno predstavljati ugrozu te priliku za dodatni napredak i razvoj. Kada je riječ o pandemiji COVID-19, pandemija ujedno predstavlja izraženu ugrozu za određene djelatnosti, jedna od kojih je turizam, dok s druge strane predstavlja mogućnost razvoja za brojne druge djelatnosti. Odnosno, bar se tako na prvi pogled čini. Ali, ukoliko poduzetnici u turizmu prepoznaju krizno razdoblje kao šansu te se potrudu pronaći nove, neistražene segmente tržišta, kriza ujedno može predstavljati potencijal za razvoj. Primjerice, brojni iznajmljivači su tijekom prethodnih godina izbjegavali domaće turiste, dok su tijekom 2020. godine domaći turisti bili vrlo poželjni. Kriza je jedan od čimbenika koji je potaknuo razvoj dodatnih tipova turizma, a posebice robinzonski turizam te turizam koji je povezan s digitalnim nomadima.

Predmet ovog rada je analiza utjecaja pandemije na gospodarska kretanja te na turizam na razini RH. Jedan od temeljnih ciljeva ovog rada je analiza utjecaja pandemije COVID-19 na gospodarstvo te primarnu gospodarsku granu u RH, odnosno turizam. cilj teorijskog dijela rada je pojmovno određenje turizma i vrsta turizma, prikaz povijesnog razvoja turizma te analiziranje utjecaja aktualne pandemije COVID-19 na globalno, ali i gospodarstvo RH, uz poseban naglasak na prikaz statističkih podataka koji se odnose na turizam kao gospodarsku granu.

1.2. Izvori podataka i metode istraživanja

Temeljni izvori koji će se koristiti u ovom radu su relevantna znanstvena i stručna literatura, uz korištenje brojnih članaka, online publikacija te sl. Za pisanje ovog rada korištene su naredne metode istraživanja: metoda kompilacije, deskriptivna metoda, metoda usporedbe, metode sinteze i analize, induktivna i deduktivna metoda te metode dokazivanja i opovrgavanja.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Ovaj završni rad podijeljen je na pet dijelova ili poglavlja. Prvo poglavlje je uvodno te ga čine predmet i ciljevi rada, izvori podataka i metode istraživanja te sadržaj i struktura rada. U drugom dijelu naglasak je na turizmu te temeljnim obilježjima turističkog tržišta, u ovom poglavlju pojmovno se određuje turizam, diferenciraju se vrste turizma, a što je vrlo bitno budući da u praksi postoji veliki broj vrste turizma s tendencijom nastanka novih vrsta u budućnosti. U ovom poglavlju prikazuje se i povijesni razvoj turizma u svijetu te u RH te se na samom kraju ovog poglavlja prikazuju temeljna obilježja turističkog tržišta.

U trećem poglavlju analizira se razvoj pandemije COVID-19, odnosno na samom početku ovog poglavlja kao uvodni dio prikazuje se općeniti razvoj pandemije na globalnoj razini te u RH. Pritom je u ovom dijelu naglasak na općenitim podacima kao što je širenje bolesti, broj oboljelih i sl. U nastavku ovog poglavlja naglasak je na utjecaju pandemije na gospodarska kretanja na globalnoj razini te u RH i posebice utjecaj na turistička kretanja. Poseban naglasak stavljen je na turistička kretanja budući da je pandemija gotovo pa u postupnosti zaustavila

turizam na globalnoj razini, a što nijedna od prethodnih kriza nije uspjela, a posebice ne posljednja globalna financijska kriza koja se ističe kao najznačajnija kriza 21. stoljeća.

U četvrtom poglavlju ovog rada, koji je ujedno empirijski dio ovog rada analizira se značaj turizma u gospodarskom razvoju RH. Na početku ovog poglavlja ističe se utjecaj turizma na razvoj gospodarstva u RH, pritom se naglašavaju statistički podaci, ali se pojašnjavaju izravni te neizravni utjecaji turizma na gospodarstvo RH. U nastavku ovog poglavlja analiziraju se statistički podaci u turizmu prije pojave pandemije COVID-19 te statistički pokazatelji u turizmu tijekom aktualne pandemije COVID-19. S ciljem analiziranja utjecaja turizma na gospodarstvo te utjecaja pandemije na turizam, izvršiti će se komparativna analiza turističkog tržišta u RH te odabranih mediteranskih zemalja sa sličnim karakteristikama. Na samom kraju ovog poglavlja analiziraju se potencijali razvoja turizma po završetku pandemije COVID-19. Peto poglavlje je zaključak nakon kojeg slijedi popis literature, popis slika te popis tablica.

2. TURIZAM I TEMELJNA OBILJEŽJA TURISTIČKOG TRŽIŠTA

Turizam je primarna gospodarska grana u RH, a koja ujedno doprinosi ostvarenju približno 20% BDP-a. Pandemija COVID-19 je jedna od kriza koje su se pojavile tijekom prethodnih desetljeća, a koje su ujedno imale najizraženiji utjecaj na turizam na globalnoj razini te u RH, a ponajprije iz razloga što je došlo do zatvaranja kako državnih granica te zabrane obavljanja određenih djelatnosti među kojima su turističke djelatnosti. Jedan od razloga ovakvog djelovanja tijekom 2020. godine je gotovo pa potpuno nepoznavanje obrazaca širenja pandemije te se pritom nastojalo minimizirati putovanje te socijalizacija pojedinaca budući da se pretpostavljalo da putnici, a posebice oni koji su zaraženi i bez simptoma šire bolest diljem planete. Zatvaranjem ugostiteljskih objekata nastojalo se utjecati na smanjivanje druženja ljudi te se očekivalo da će se na taj način moći kontrolirati tijek pandemije, ali je i dalje vrlo upitno koliko su ovakve mjere bile učinkovite, a koliko su zapravo samo negativno djelovale na turistička kretanja u RH te svijetu. Ovo je posebice bitno kada je riječ o određenim manjim državama koje su ostvarivale prihode isključivo od turizma te su se zbog posljedica primjene ovakvih mjera našle u izraženim gospodarskim problemima, odnosno njihova gospodarstva zabilježila su vrlo veliki pad BDP-a.

Na samom početku ovog rada pojmovno se određuje turizam, nakon čega slijedi prikaz vrsta turizma, povijesni razvoj turizma u svijetu i RH te se analiziraju temeljna obilježja turističkog tržišta kao vrlo bitnog tržišta na svijetu te RH.

2.1. Pojmovno određenje turizma

Turizam se može definirati kao skup pojava i odnosa koji nastaju za vrijeme turističkog putovanja. Pritom je naglasak na putovanju koje je duže od jednog dana, a kraće od godine dana. Putovanje ne smije biti poduzeto s ciljem trajnog nastanjenja, niti sa svrhom obavljanja gospodarske djelatnosti. Turizam podrazumijeva skup svih aktivnosti koje proizlaze iz putovanja i boravka na određenoj lokaciji, a da je pritom putovanje poduzeto s ciljem odmora, relaksacije i rekreacije, iz zdravstvenih razloga, iz obiteljskih razloga, poslovnih ili drugih sličnih razloga (Enciklopedija Miroslav Krleža, 2021). Pritom iako se na prvi pogled uočavaju sličnosti između putovanja poduzetog s ciljem obavljanja gospodarske djelatnosti te putovanja u poslovne svrhe, riječ je o dva različita tipa poslovanja budući da se putovanje u gospodarske

svrhe poduzima s ciljem obavljanja djelatnosti, primjerice pružanja određenog tipa usluga, dok se putovanje u poslovne svrhe ostvaruje s ciljem sklapanja poslovnih partnerstava, sudjelovanje na kongresima, konferencijama i sl.

Turizam se vrlo često definira kao pojava modernog doba budući da je najznačajniji razvoj turizma zabilježen tijekom 20. te 21. stoljeća. Ujedno se definira kao jedna od najmasovnijih, najdinamičnijih i najsloženijih socijalno-gospodarskih pojava moderne ere. Posljedično, turizam je postao jedna od najbrže rastućih gospodarskih grana globalnog gospodarstva (Grgić, 2013). Masovnost turizma ističe se iz razloga jer se na globalnoj razini ponajviše razvio masovni turizam (odnosno tijekom 20. stoljeća), a što je izravna posljedica društvenog napretka te viška slobodnog vremena kojeg pojedinci žele kvalitetnije trošiti i pritom uz samo odmaranje upoznavati brojne druge lokacije, njihovu kulturu, običaje, razgledati spomenike, prirodne ljepote i sl. Turizam je vrlo dinamična djelatnost, a koja je ujedno izravno pod utjecajem želja i potreba turista koje se svakodnevno mijenjaju bilo kao posljedica vlastitih preferencija (koje učestalo mogu biti pod utjecajem medija i sl.) ili pak kao posljedica zbivanja u određenim krajevima svijeta (primjerice ratna zbivanja koja su dovela do radikalnog smanjivanja broja turista u Egiptu). Iako se na prvi mah pretpostavlja da je ICT sektor onaj segment gospodarstva koji bilježi najveće stope rasta ponajprije zbog zbivanja u ovom sektoru te njegovom razvoju na globalnoj razini, turizam je ipak sektor koji se najbrže razvija na globalnoj razini, a posljedica je to činjenice da brojne države ovise ponajprije o ostvarenim prihodima od turizma budući da su im drugi gospodarski sektori ili slabo razvijeni ili u potpunosti nerazvijeni.

Turizam osim što je značajan za BDP Republike Hrvatske, a što se može istaknuti kao jedna od ekonomskih funkcija turizma ima i brojne druge ekonomske te socijalne funkcije. Kao ekonomske funkcije turizma mogu se istaknuti (Cini, Drvenkar i Unukić 2017):

- Izvozna funkcija, odnosno iako se to na prvi pogled ne ističe, zapravo dolazi do izvoza usluga, a što se dijelom razlikuje u odnosu na izvoz proizvoda koji je značajno jednostavniji;
- Devizna funkcija, odnosno turizam zbog priljeva deviza doprinosi stabilnosti deviznog tečaja na području RH a što u konačnici olakšava poslovanje brojnih poduzetnika u RH od kojih se ističu izvoznici;
- Jedna od temeljnih ekonomskih funkcija turizma je funkcija zapošljavanja, a što je vrlo bitno budući da je veliki broj pojedinaca zaposlen u turizmu te ovo zapošljavanje

sprječava daljnju depopulaciju RH, ali budući da je sve izraženiji deficit radne snage u turizmu, potrebno je obrazovati nove kadrove kako bi se zapošljavali u turizmu, ali je s druge strane bitno analizirati uzroke nastanka deficita radne snage budući da su vrlo učestale pritužbe na radne uvjete te na poslodavce u turizmu;

- Funkcija razvoja određenih slabije razvijenih lokacija, odnosno regija. Na primjeru NP Plitvička jezera moguće je uočiti koliko je razvoj turizma doprinio razvoju slabije razvijenog područja te je iz tog razloga potrebno poticati razvoj specifičnih tipova turizma na slabije razvijenim područjima diljem RH, a sve u skladu s karakteristikama tih područja;
- Konverzijska funkcija utemeljena je na transferu neekonomskih resursa u ekonomske resurse, a pritom turizam doprinosi ekonomskom iskorištavanju brojnih neekonomskih resursa, ali je potrebno obratiti posebnu pozornost na očuvanje takvih resursa kako bi se isti ostavili u nasljeđe budućim generacija nimalo ili minimalno izmijenjeni te
- Multiplikativna funkcija, a koja je izravno povezana s neizravnim djelovanjem turizma na druge gospodarske grane, odnosno turizam potiče razvoj poljoprivrede i sl., a pojedinci koji ostvare dohodak ili prihode od obavljanja turističke djelatnosti sredstva troše, a što posljedično djeluje na rast osobne potrošnje i na rast BDP-a, uz to što pozitivno djeluje na poslovanje većeg broja poduzeća.

Društvene funkcije turizma izražavaju se kroz utjecaj na društvo, a pritom se utjecaj dijelom razlikuje u ovisnosti je li riječ o turistički emitivnim ili turistički receptivnim tržištima. Kada je riječ o turistički emitivnim tržištima, dolazi do razvoja kulture putovanja, a što je usko povezano s kreiranjem povjerenja među pojedincima te kreiranjem pozitivnih iskustava koji nastaju temeljem putovanja. S druge strane društvene funkcije na turistički receptivnim područjima mogu se istaknuti kao značajnije budući da u ovom slučaju dolazi do razvoja infrastrukture koja može imati vrlo pozitivan utjecaj na kvalitetu života lokalnog stanovništva, može doći do kreiranja brojnih drugih sadržaja, dolazi do razvoja kulture putovanja, a što je najbitnije, ukoliko razvoj turizma nije stihijski, a pritom se posebna pozornost posvećuje zaštiti prirode, turizam može doprinijeti zaštiti prirodnih ljepota na području RH. Kao jedan od primjera može se istaknuti svakako turizam na zaštićenim područjima diljem RH, ali kada je riječ o NP Plitvička jezera, potrebno je kontrolirati broj i dinamiku posjetitelja kako u konačnici ne bi došlo do stvaranja negativnog utjecaja turizma na floru, faunu te geološke tvorevine na području ovog zaštićenog područja (Cini, Drvenkar i Unukić, 2017).

Ali, iako se ističu dobrobiti koje proizlaze iz obavljanja turističke djelatnosti, koje se ponajprije ogledaju kroz utjecaj na BDP, infrastrukturu određenih područja, zapošljavanje i sl., masovni turizam kakav je danas razvijen u RH pokazuje i svoje negativne strane, a koje se ogledaju kroz smanjenje kvalitete života pojedinaca koji se ne bave turističkom djelatnošću, izraženo onečišćenje okoliša koje nastaje kao posljedica odlaganja otpadnih materijala, svjetlosnog i zvučnog onečišćenja, ispuštanja opasnih plinova kao što su primjerice staklenički plinovi te svakako se ističe ispuštanje otpadnih voda uz brojne druge negativne strane turizma.

Iako je učestalo javno mišljenje da je turizam razvijen na području RH i da je to posljedica brojnih čimbenika, potrebno je istaknuti neke od nedostataka hrvatskog turizma koji se ističu kao najznačajniji (Ministarstvo turizma, 2013):

- Nizak stupanj diferencijacije proizvoda i usluga, a što se posebice ističe na priobalnom području, a što posljedično onemogućava razvoj novijih tipova turizma, a što u konačnici dugoročno može za posljedicu imati stagnaciju turističkih aktivnosti;
- Deficit inovativnih te kvalitetnih dodatnih sadržaja koji se nude gostima, počevši od ugostiteljskih objekata, moguće je uočiti da najveći broj ugostiteljski objekata poslužuje prehranu koja se bazira na fast food-u, nedostaju brojni sadržaji za zabavu i sl.;
- Rast koji je utemeljen ponajprije na ekspanziji rasta broja smještajnih kapaciteta privatnih iznajmljivača, a što vrlo negativno djeluje na kvalitetu života studenata i sl., s druge strane, iako je došlo do razvoja drugih oblika smještaja tijekom posljednjih godina, i dalje je hotelski smještaj slabo razvijen te nije izgrađen značajniji broj hotela u 21. stoljeću;
- Prethodno navedeno izravno se može povezati s deficitom kvalitetne hotelske ponude, odnosno ponudom smještaja u hotelima više kategorije kako bi se posljedično razvijao elitni turizam (s ciljem smanjenja negativnog utjecaja masovnog turizma) te je razina investicijske aktivnosti u hotelskom smještaju relativno niska;
- Slaba prometna povezanost, odnosno iako se ulažu naporu s ciljem poboljšanja prometne povezanosti, kada je riječ o lokacijama koje se ne nalaze uz zračne luke ili uz same autoceste, te lokacije su najčešće lošije prometno povezane, a pritom prometnu povezanost dodatno otežavaju prometne gužve u urbanim sredinama;

- Statičan sustav nacionalnog marketinga, odnosno ističe se potreba za dodatnim razvojem promidžbe destinacija na području RH;
- Vrlo mali broj globalno brendiranih destinacija, odnosno jedan od temeljnih problema je činjenica da veliki broj pojedinaca na globalnoj razini ne zna gdje se Hrvatska nalazi, ali su ujedno čuli za Dubrovnik, a što je posljedica snimanja serija i filmova kao što su Igre prijestolja i sl., ujedno, Dubrovnik je i na druge načine brendiran na globalnoj razini te je iz tog razloga globalno prepoznat kao turistička destinacija, a čime se može pohvaliti rijetko koji drugi grad u RH;
- Neodgovarajuća turistička infrastruktura na brojnim lokacijama diljem RH, a što ujedno ukazuje na činjenicu da je potrebno uložiti dodatna sredstva s ciljem razvoja turističke infrastrukture te
- Naslijeđena orijentacija isključivo na sezonski turizam zbog čega je nužno mijenjanje navika iznajmljivača te drugih subjekata u turizmu s ciljem razvoja cjelogodišnjeg turizma koji jedini može doprinijeti značajnijem razvoju gospodarstva u RH.

2.2. Vrste turizma

Turizam je moguće klasificirati na više načina. Jedna od temeljnih klasifikacija turizma je podjela prema (Grgić, 2013):

- Dužini boravka, moguće je razlikovati izletnički, vikend boravišni ili tranzitni turizam, odnosno moguće je diferencirati kraća ili duža turistička putovanja. Kada je riječ o ovoj kategoriji, moguće je istaknuti da su poželjnija duža putovanja budući da duži boravak turista uvelike smanjuje troškove subjektima u turizmu, a uvelike kao posljedica manjeg kretanja ljudi dolazi do manjeg onečišćenja okoliša, a što je korak naprijed prema održivom razvoju turizma;
- Prostoru na kojem dolazi do razvoja turizma, moguće je razlikovati ubrani (odnosno turizam koji se razvija u većim naseljenim mjestima kao što je npr. turizam na području Zagreba), ruralni, planinski te primorski turizam. Jedan od temeljnih problema turizma u RH je činjenica da se ponajprije razvija primorski, odnosno kupališni turizam i dijelom urbani turizam koji se razvija kao cjelogodišnji turizam. S druge strane ruralni i planinski turizam značajno su slabije razvijeni, a ujedno je riječ o tipovima turizma koje bi bilo poželjno razvijati iz razloga što bi ovi tipovi turizma

mogli biti cjelogodišnji, a ujedno i doprinijeti zadržavanju pojedinaca na određenim lokacija, odnosno mogli bi spriječiti depopulaciju slabije razvijenih područja RH;

- Dobnoj strukturi turista, moguće je razlikovati dječji, omladinski, obiteljski turizam te turizam treće dobi ili turizam za osobe starije životne dobi. Svaki od ovih tipova turizma zahtijeva prilagođavanje sadržaja ciljanoj skupini turista, tako da se pretpostavlja da će drugačiji sadržaji biti predviđeni s ciljem razvoja dječjeg ili obiteljskog turizma, dok će u potpunosti drugačiji sadržaji biti namijenjeni za privlačenje turista treće životne dobi. Tako da, ukoliko se očekuje da će dolaziti slabije pokretni turisti, potrebno je smještajne kapacitete prilagoditi ovoj skupini turista, a što se sve učestalije u javnosti ističe kao problem budući da najveći broj smještajnih kapaciteta nije prilagođen za korištenje slabije pokretnih osoba, a posebice ne za osobe koje koriste invalidska kolica;
- Godišnjem dobu, najčešće se razlikuje ljetni ili zimski turizam, iako se nipošto ne smije zanemariti razvoj turizma u proljeće i jesen, odnosno u razdoblje van glavne turističke sezone te
- Intenzitetu korištenja prihvatnih kapaciteta, moguće je razlikovati predsezonski, sezonski i posezonski turizam. Iako je fokus turizma u RH glavna ljetna sezona, nipošto se ne smije zanemariti utjecaj predsezone te posezonski turizam. Iako poslovanje u predsezoni te posezoni za većinu poslovnih subjekata u turizmu nije jednako profitabilno kao poslovanje tijekom sezone, ne smije se zanemariti utjecaj na zapošljavanje te ujedno i utjecaj na širu društvenu zajednicu koji može imati poslovanje subjekata u turizmu.

Na globalnoj razini postoji oko 63 vrste turizma, s tendencijom stalno broja rasta budući da se konstantno definiraju nove vrste turizma, a što izravno ovisi o promjenama želja i potreba turista. Tako je moguće uočiti da je i tijekom 2020. došlo do nastanka novih tipova turizma, a koji se ponajprije temelje na želji turista za izolacijom, odnosno smanjivanjem socijalnih kontakata kako bi u konačnici mogli ostvariti sve dobrobiti od putovanja, a ujedno uz minimalne kontakte s drugim pojedincima kako bi se u konačnici spriječilo širenje zaraze (Colorwhistle, 2021). Ovakvu situaciju, kada je riječ o turističkim kretanjima na globalnoj razini te u RH treba identificirati kao šansu za poboljšanjem poslovanja te razvojem nekih manje razvijenih tipova turizma kao što je primjerice ruralni turizam.

Kao jedne od temeljnih vrsta turizma ističu se naredne vrste turizma (Belošević, Tokić, Marušić i Čorak, 2018:2):

- Kulturni turizam i s njime usko povezan manifestacijski turizam, a koji mogu doprinijeti razvoju ruralnih sredina koje su vrlo bogate brojnim manifestacijama na kojima prezentiraju običaje lokanih područja. Kulturni turizam ponajprije se vezuje uz urbana područja na kojima postoje određeni spomenici kulture i sl. (npr. gradove Split, Zadar, Dubrovnik, Pulu i sl.), ali to ne mora biti tako budući da postoje brojni muzeji u ruralnim područjima, samo su najčešće slabije poznati, zbog čega ih je potrebno bolje promovirati u javnosti;
- Ekoturizam je jedan od novijih tipova turizma, iako se isti često povezuje s održivim turizmim, održivi turizam zapravo može biti bilo koji tip turizma, dok je ekoturizam vrlo specifičan budući da se temelji na prirodi, odnosno promatranju učenju i drugim sličnim aktivnostima u prirodi. Ovaj tip turizma potrebno je razvijati budući da može doprinijeti razvoju brojnih područja koja su trenutačno slabije razvijena, a posebice iz razloga što ekoturisti najčešće troše veće iznose novčanih sredstava što u konačnici znači da manji broj turista može doprinijeti ostvarivanju većeg dohotka. S ovim tipom turizma moguće je povezati više tipova turizma kao što su npr. turizam temeljen na promatranju divljih životinja, ptica, flore i sl., robinzonski turizam itd.;
- Ruralni turizam, odnosno turizam koji se razvija van urbanih sredina;
- Pustolovni turizam temelji se na različitim adrenalinskim aktivnostima, a koje je moguće razvijati diljem RH, posebice na rijekama, budući da postoji veći broj krških, brzih rijeka na priobalnom te brdsko-planinskom području, s ovim tipom turizma moguće je povezati i ronilački te druge tipove turizma;
- Zdravstveni turizam jedan je od najstarijih oblika turizma u RH čiji razvoj se zasnivao ponajprije na toplicama i objektima slične namjene ili pak kupališno-lječilišnom turizmu na području Istre i Kvarnera, riječ je o obliku turizma kojem je cilj uklanjanje ili minimiziranje pojedinih zdravstvenih tegoba;
- Wellness turizam dijelom je povezan sa zdravstvenim turizmom, ali je riječ o novijem tipu turizma koji ima preventivnu svrhu, za razliku od zdravstvenog turizma;
- Medicinski turizam je još jedan tip turizma usko povezan sa zdravstvenim turizmom, a riječ je o obliku turizma koji ima veliki potencijal razvoja na području RH budući da su brojni medicinski tretmani na području RH jeftiniji u odnosu na područje EU, riječ je primarno o stomatološkim, ekstetskim i sličnim medicinskim uslugama;

- Gastronomski turizam je još jedan od tipova turizma čiji razvoj je potrebno poticati budući da se kroz ovaj tip turizma izravno mogu plasirati poljoprivredni proizvodi, a budući da je na svijetu sve veći broj turista koji putuju isključivo zbog gastronomskih doživljaja, razvoj gastronomije može biti jedan od instrumenata za privlačenje takvih turista;
- Obalni, pomorski i turizam na unutarnjim vodama, kao što sami naziv govori, riječ je o turizmu koji se temelji na iskorištavanju potencijala vodenih površina. Tako se primjerice obalni turizam može razvijati na aktivnostima kao što su jedrenje, plivanje i sl., pomorski turizam može se temeljiti na krstarenjima i drugim sličnim aktivnostima, dok se turizam na unutarnjim vodama može temeljiti na brojnim aktivnostima od koje je nužno istaknuti one pustolovne, odnosno adrenalinske aktivnosti;
- Gradski ili urbani turizam je tip turizma koji se razvija na urbanim područjima te ujedno doprinosi poboljšanju drugih usluga na tim područjima. Moguće je uočiti kako je primjerice razvoj urbanog turizma na području Grada Zagreba doprinio poboljšanju organizacije Adventa, a pritom su od toga izravne koristi ostvarili i lokalni stanovnici te brojni poduzetnici;
- Planinski turizam jedna je od manje razvijenih vrsta turizma, ali svakako ima veći potencijal razvoja u budućnosti, posebice ukoliko se ukomponira s nekim drugim tipom turizma kao što je ruralni ili gastronomski turizam;
- Turizam obrazovanja tip je turizma koji se temelji na osobnom i intelektualnom razvoju pojedinca, odnosno turista;
- Sportski turizam temelji se na bavljenju pojedinca sportskim aktivnostima tijekom boravka na određenoj lokaciji.

2.3. Povijesni razvoj turizma u svijetu i Republici Hrvatskoj

Turizam na globalnoj razini razvija se još od antike, ali u ovom razvoju su samo najbogatiji društveni slojevi mogli putovati te su putovanja poduzimali u hodočasničke i druge slične svrhe. Za vrijeme egipatskih faraona došlo je do razvoja rekreativnog te edukacijskog turizma, dok se turizam u kasnijim fazama razvija ponajprije za više društvene slojeve koji su si mogli priuštiti putovanje, a koje je najčešće bilo pomorskim putem zbog slabe povezanosti kopnenim putem, odnosno zbog činjenice da gotovo nisu postojale prometnice i sl. kojima bi se mogle kretati kočije i druga slična prijevozna sredstva. Do značajnijeg razvoja turizma

dolazi od 17. stoljeća, ali do razvoja masovnog turizma ipak nije došlo sve do 20. stoljeća. Do povećanog kretanja broja turista dovela je bolja prometna povezanost, želja za istraživanjem novih krajeva i kultura te želja pojedinaca za odmorom i razonodom (Gyr, 2010).

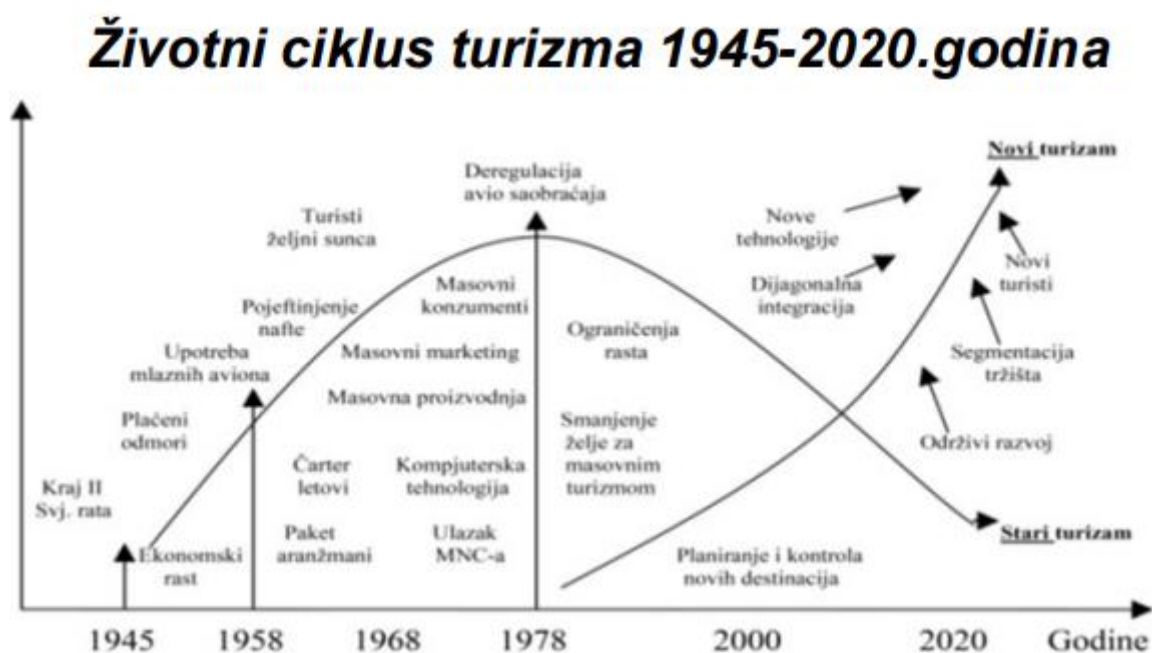
U 19. te 20. stoljeću dolazi do otvaranja prvih hotela, a što je jedan od temeljnih preduvjeta za razvoj turizma na globalnoj razini, uz razvoj prometnica te modaliteta prijevoza (tipova prijevoznih sredstava). Ujedno dolazi do osnivanja prvih turističkih agencija, a što je turistima dodatno olakšalo dolazak na željene destinacije, a poduzetnicima u turizmu privlačenje turista budući da je u tom razdoblju privlačenje turista bio značajno kompleksniji proces u odnosu na privlačenje turista danas (Gyr, 2010). Prvi hotel koji je otvoren na području RH u 19. stoljeću je Villa Angiolina koja se nalazi u Opatiji. Tijekom 20. stoljeća dolazi do značajnijeg razvoja turizma na području RH, a koji je ponajprije masovni turizam te je naglasak isključivo na brojnosti turista, dok se kvaliteta pružene usluge te osiguravanje dodatnih usluga turistima većim dijelom zanemaruju (Vuković i Hrvatin, 1998:117). Na narednoj slici prikazan je životni ciklus turizma u svijetu te RH.

FAZA	VRIJEME	PRIJEVOZNO SREDSTVO	MOTIVACIJA	SUDIONICI
<i>Pred faza</i>	Do 1850.	Pješice Na konju Kočijom Dijelom brodom	Nomadi Hodočasnici Ratovi Otkrića Obrazovanje	Elita, plemstvo, obrazovani, poslovni ljudi
<i>Početna faza</i>	1850. – 1914.	Vlak (tuzemstvo) Parobrod (inozemstvo)	Odmor	Novi srednji stalež
<i>Razvojna faza</i>	1914. – 1945.	Vlak Automobil, Bus Avion (linijski)	Liječenje, Odmor, Trgovina	Imućni radnici
<i>Visoka faza</i>	Od 1945.	Automobil Avion (čarter)	Obnavljanje Odmor Slobodno vrijeme	Svi slojevi (u razvijenim zemljama)

Slika 1: Faze razvoja turizma

Izvor: Grgić, I. (2013.), *Turizam kao djelatnost*, preuzeto 25. srpnja 2021. s <https://vguk.hr/multimedia/416bcc7a2f066bf781ed17adc15dca9f25736608c1c23dfb1fab488fcc6a78a18949f3391551171498.pdf>

Na slici 1 prikazane su faze razvoja turizma. Prva faza je pred faza koja traje do 1850. godine te su u ovoj fazi turisti putovali najčešće u hodočasničke i slične svrhe, a pritom je izbor prijevoznog sredstva bio vrlo ograničen, zbog čega je najveći broj turista putovao pješice. Početna faza traje do 1914. godine te se u ovoj fazi počinje koristiti vlak i parobrod, a za razliku od prethodne faze, pojedinci sve učestalije putuju s ciljem odmora. Razvojna faza traje sve do 1945. godine te u ovom razdoblju putuje sve veći broj pojedinaca, ali ujedno turizam nije dostupan nižim društvenim slojevima. Tek od 1945. dolazi do najznačajnijeg razvoja turizma te je ujedno riječ o putovanju sa svrhom odmora i razonode, a turizam postaje dostupan svim društvenim slojevima.

Slika 2: Životni ciklus turizma u razdoblju od 1945. do 2020. godine

Izvor: Cini, V., Drvenkar, N. i Unukić, I. (2017.), *Gospodarstvo Hrvatske – turizam*, preuzeto 27. srpnja 2021. s <http://www.efos.unios.hr/gospodarstvo/wp-content/uploads/sites/201/2018/05/6.3.-Nastavna-cjelina-Turizam.pdf>

Na slici 2 prikazan je životni ciklus turizma u razdoblju od 1945. do 2020. godine. Po završetku II. svjetskog rata dolazi do obnove na globalnoj razini, a čime su stvoreni jedni od temeljnih preduvjeta za razvoj turizma na globalnoj razini, a i u RH. Do 1978. godine dolazi do ekspanzije turističkih aktivnosti, a što je bila posljedica ponajprije razvoja masovnog turizma, ekonomskog rasta na globalnoj razini, ali što je vrlo bitno, posljedica borbe za radnička prava rezultirala je pravom na plaćeni godišnji odmor, a što je jedan od temeljnih preduvjeta da bi pojedinac mogao putovati. U ovom razdoblju došlo je do masovnosti

korištenja zrakoplova u putničke komercijalne svrhe, a što je bio dodatni pokretač razvoja turizma na globalnoj razini. Na području RH u tom razdoblju izgrađeni su brojni smještajni objekti koji su bili u državnom vlasništvu, a koji su ujedno doprinijeli razvoju masovnog turizma. Ujedno, ono što je najbitnije naglasiti, u ovom razdoblju turizam postaje dostupan svim društvenim slojevima, dok je do 20. stoljeća bio dostupan isključivo bogatijim pojedincima.

Nakon 1978. godine dolazi do razvoja novog tipa turizma, a koji se ističe u odnosu na stari tip turizma zbog naglaska na održivom razvoju (odnosno masovni turizam je sve nepoželjnija pojava). Za vrijeme starog turizma destinacije se nisu planski razvijale, dok u vrijeme novog turizma dolazi do planskog razvoja određenih destinacija, novi turizam karakteriziraju i novi turisti sa specifičnim željama i potrebama, korištenje novih tehnologija koje olakšavaju bavljenje turističkom djelatnošću te ujedno doprinose zaštiti okoliša, ali je vrlo bitno istaknuti samu segmentaciju tržišta koja je vrlo bitna kako bi se u konačnici privukle točno željene skupine turista. Iako na prvi pogled djeluje da je došlo do pada turističkih aktivnosti, to je samo dijelom točno budući da je tijekom 90.-ih godina došlo do smanjenog broja dolazaka turista zbog raznih razaranja, ali već od početka 21. stoljeća slijedi nova ekspanzija te je tako 2019. godina turistički rekordna godina.

Da bi uopće došlo do razvoja turizma na određenom području, potrebno je postojanje određenih preduvjeta, odnosno (Cini, Drvenkar i Unukić, 2017):

- Postojanje inicijalnih preduvjeta ili slobodnog vremena, raspoloživih financijskih sredstava, razvoj industrijalizacije i sl., odnosno inicijalni preduvjeti u konačnici oblikuju želje i potrebe turista, ali i njihove mogućnosti u skladu kojima odabiru turističku lokaciju;
- Receptivnih preduvjeta, a koji se temelje na izgradnji smještajnih kapaciteta te drugih sadržaja koji su bitni za privlačenje turista;
- Prometnih preduvjeta, a koji se temelje na postojanju prikladnih prometnica te drugih sadržaja kao što su zračne i pomorske luke, marine i sl. te
- Organizacijskih preduvjeta u vidu putničkih agencija i sl. koji su poveznica između ponude i potražnje an turističkom tržištu.

2.4. Temeljna obilježja turističkog tržišta

Turističko tržište kao i sva druga tržišta formira odnos ponude i potražnje na tržištu. Susret ponude i potražnje na turističkom tržištu izravno utječe na oblikovanje cijene, ali što je vrlo bitno naglasiti, dolazi do međusobne korelacije između ponude i potražnje. Pritom potražnja utječe na oblikovanje ponude, a što se ogleda kroz kreiranje novih sadržaja, novih tipova turizma i sl., dok s druge strane ponuda utječe na kreiranje znatiželje turista, odnosno želje da iskuse nova iskustva, probaju neke nove gastronomske specijalitete, posjete nove lokacije i sl. (Camallieri, 2018:139).

Turistička potražnja može se definirati kao količina turističkih proizvoda i usluga koju su turisti spremni kupiti i platiti pod točno određenim uvjetima. Temeljne karakteristike turističke potražnje su prostorna udaljenost od turističke ponude, kompleksnost ponude, odnosno heterogenost, a što ujedno ukazuje na postojanje vrlo diferenciranih želja i potreba turista, elastičnost, dinamičnost te je turizam najčešće vrlo sezonalnog karaktera, a što se posebice ističe kada je riječ o kupališnom i zimskom turizmu. U praksi je moguće razlikovati idealnu, potencijalnu, realnu i efektivnu turističku potražnju (Enciklopedija Miroslav Krleža, 2021).

Na oblikovanje turističke potražnje mogu utjecati brojni čimbenici od kojih se mogu istaknuti (Slivar i Golja, 2016:10):

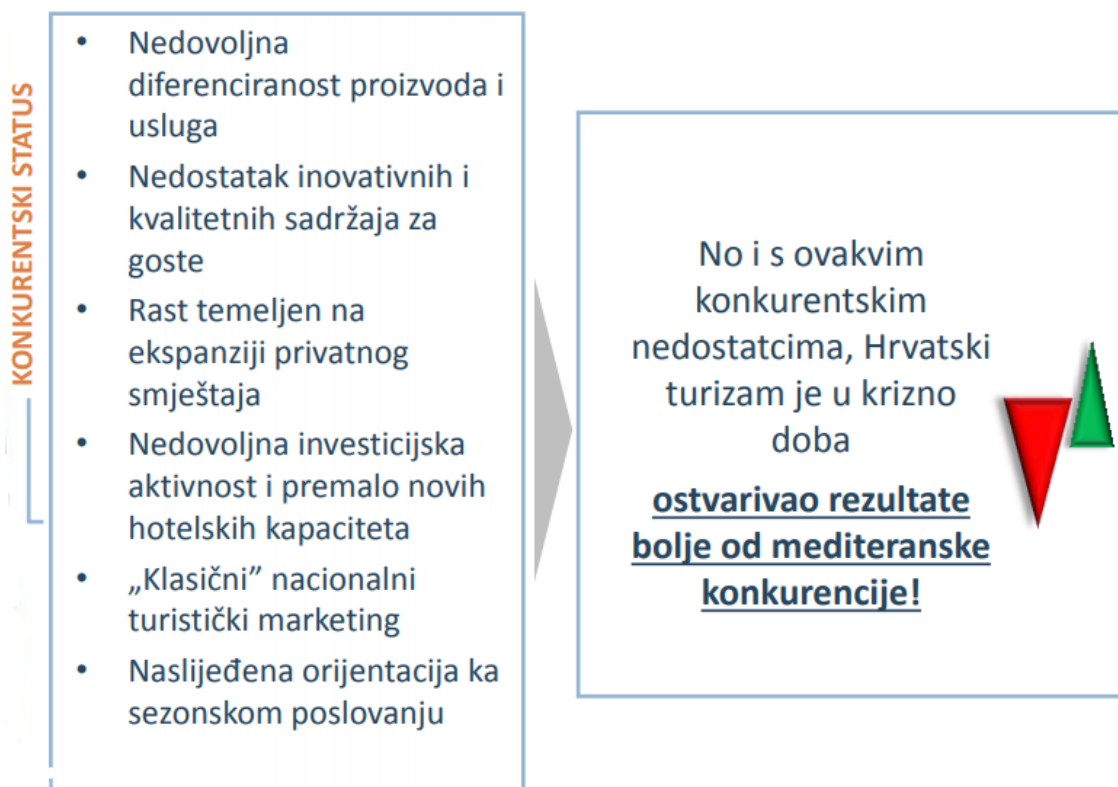
- Individualni utjecaj, odnosno karakteristike pojedinca, a pritom se posebice ističu pojedinci koji u potpunosti apstiniraju od putovanja, a što posljedično dovodi do negativnog utjecaja na obujam turističke potražnje;
- Društveni utjecaj, odnosno društvo može imati vrlo izražen utjecaj na pojedince, a što je odnosi na društvene norme te na oblikovanje ponašanja pojedinaca. Društveni utjecaj moguće je povezati i s uobičajenim turističkim ponašanjem određenih društvenih skupina;
- Državni utjecaj koji se očituje kroz političke odnose te različite zakonske propise, a što u konačnici može uvelike utjecati na oblikovanje turističke potražnje, odnosno državni utjecaj može dovesti do kreiranja vrlo negativne slike o određenim turističkim lokalitetima ili državama;

- Ekološki utjecaj koji se očituje kroz klimatološke karakteristike, ekologiju i urbanizaciju, ova karakteristika može uvelike utjecati na atraktivnost specifičnog tipa turizma, odnosno ekoturizma;
- Ekonomski utjecaj je jedan od presudnih utjecaja budući da turistička potražnja ne može postojati ukoliko ne postoje pojedinci sa raspoloživim financijskih sredstvima te
- Utjecaj ponude na potražnju, odnosno ukoliko potražnja uvelike nadmašuje ponudu, za očekivati je da će doći do značajnog rasta cijena, a da pritom potencijalno može doći i do pada kvalitete turističke usluge.

Turistička ponuda obuhvaća sve turističke proizvode i usluge koji se nude turistima u određeno vrijeme i pod određenim uvjetima. Kao obilježja turističke ponude mogu se istaknuti (Žuvela, 1998:2012-2013):

- Heterogenost, a što se očituje kroz različitost u ponudi smještaja, različitih sadržaja i sl., a što je vrlo poželjno budući da je jedna od temeljnih karakteristika turističke potražnje heterogenost te se na ovaj način turistička ponuda prilagođava turističkoj potražnji;
- Diferenciran tempo rasta određenih elemenata ponude, a što je svakako izravna posljedica različitih stopa rasta kada je riječ o različitim tipovima turizma;
- Neelastičnost turističke ponude budući da nije moguće smještajne objekte relocirati, kao niti prilagoditi smještajne kapacitete u vrlo kratkom roku, ujedno, nije moguće pružanje takvog tipa usluge van smještajnih kapaciteta, a zbog čega se turističke usluge uvelike razlikuju odnosu na druge tipove usluga te
- Nedovoljna prilagodba ponude potražnji, a što je izravna posljedica neelastičnosti turističke potražnje te nemogućnosti vrlo brze prilagodbe, odnosno turistička potražnja se pod različitim utjecajima danas sve brže mijenja.

Vrlo bitno je istaknuti da postoje dvije vrste turističkih tržišta, odnosno receptivna i emitivna turistička tržišta. Pritom na turistički receptivnim tržištima prevladava turistička ponuda, dok na turistički emitivnim tržištima prevladava turistička potražnja.

Slika 3: Konkurentski položaj turizma u RH na globalnom turističkom tržištu

Izvor: Ministarstvo turizma RH (2013.), *Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine*, preuzeto 30. srpnja 2021. s https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/160120_1-sast_medjmint_vijece.pdf

Na slici 3 prikazani su temeljni nedostaci turističkog tržišta u RH, a koji izravno utječu na konkurentnost turizma RH na globalnom tržištu. Iako je riječ o ozbiljnim nedostacima, moguće je uočiti da je turizam u RH čak i za vrijeme posljednje financijske krize ostvario odlične rezultate, pa čak i da su rezultati ostvareni tijekom pandemijske 2020. godine bili iznad očekivanih te svakako bolji u odnosu na brojne konkurente. Tijekom 2021. godine uspješnost turizma u RH posebice dolazi do izražaja i moguće je uočiti da iako se prvenstveno očekivalo da će ova godina po pokazateljima biti slična lanjskoj ili samo malo bolja, turistički pokazatelji u 2021. godini uvelike nadmašuju sva očekivanja, a što se u konačnici pozitivno odrazilo i na gospodarske pokazatelje (prvenstveno BDP).

3. RAZVOJ PANDEMIJE BOLESTI COVIDA-19

Pandemija COVID-19 pojavila se na samom kraju 2019. godine u Kini, ali se zbog utjecaja globalizacije vrlo ubrzano tijekom 2020. godine proširila diljem svijeta te tako danas gotovo da ne postoje područja na globalnoj razini gdje nije zabilježen minimalno jedan oboljeli. Pandemija je ujedno uzrokovala zdravstvenu te ekonomsku krizu, a koja je vrlo specifična te se uvelike razlikuje u odnosu na druge poznate krize koje su se dogodile tijekom 20. te 21. stoljeća. Negativnom utjecaju pandemije na globalno gospodarstvo doprinijelo je i zatvaranje državnih granica te brojne druge mjere koje su poduzete s ciljem sprječavanja širenja pandemije, a koje su u konačnici vrlo upitnog djelovanja s obzirom na broj oboljelih i broj umrlih na globalnoj razini.

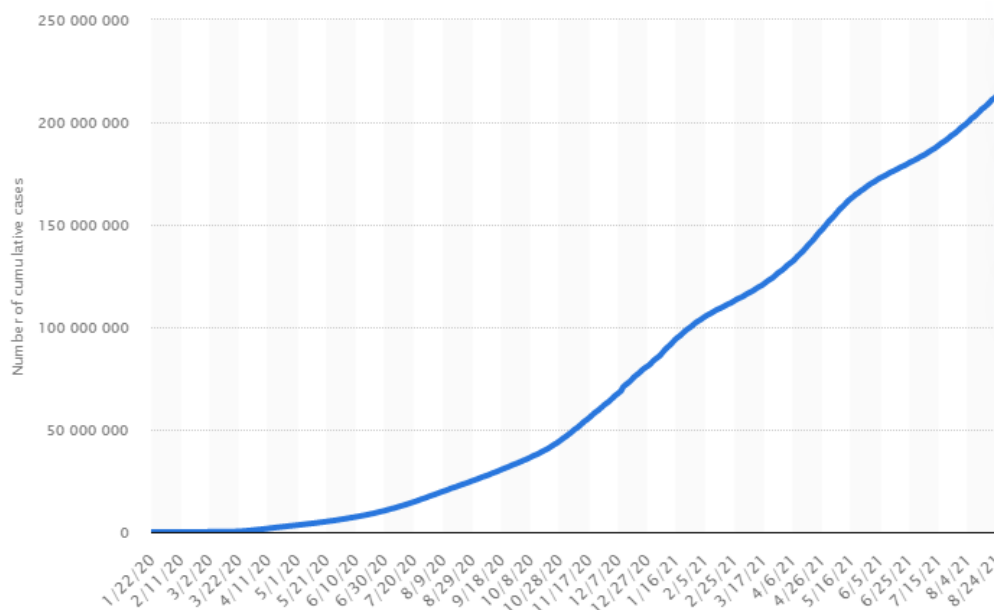
U ovom dijelu rada prikazuje se razvoj pandemije COVID-19 na globalnoj razini te u RH. Pritom će se ponajprije prikazati općeniti razvoj u vidu statističkih podataka o broju oboljelih, broju umrlih i sl. nakon čega slijedi analiza utjecaja pandemije na gospodarstvo na globalnoj razini i u RH. Jedna od najpogođenijih djelatnosti na globalnoj razini je turizam uz razloga što je došlo do zatvaranja kako na lokalnim razinama, ali i zatvaranja državnih granica, čime je turistička djelatnost gotovo pa u potpunosti onemogućena. Na samom kraju ovog poglavlja, naglasak će biti stavljen na posljedice koje potencijalno mogu nastati zbog smanjivanja prihoda od turizma u svijetu te u RH.

3.1. Općenito o razvoju pandemije na globalnoj razini i u Republici Hrvatskoj

Opće poznato je da se pandemija pojavila na području Kine pri samom kraju 2019. godine, odnosno točnije na području grada Wuhana u provinciji Hubei. Iako su postojala brojna nagađanja da se pandemija razvila i na drugim lokalitetima diljem svijeta mjesecima prije, te tvrdnje je vrlo teško dokazati (Freund, 2021). Ovaj virus vrlo je specifičan te se za razliku od drugih virusa koji su se pojavljivali prethodnih desetljeća proširio na globalnoj razini (prethodni virusi zadržavali su se na manjem geografskom području). Specifičnost ovog virusa je što je uvelike neistražen te pritom zdravstvene službe te javna vlast nisu sigurni kako uopće reagirati na pojavu virusa te kako učinkovito spriječiti daljnje širenje virusa. Kao jedan od odgovora na pojavu virusa na samim počecima 2020. godine bila je izolacija, odnosno

zatvaranje nacionalnih granica, ograničavanje kretanja kako ljudi, tako i roba budući da se smatralo da se virus može širiti i putem ambalaže te sl.

Budući da su u samim počecima širenja virusa na globalnoj razini poduzete mjere kojima je cilj sprječavanje širenja virusa, brojne onemogućeno je poslovanje u brojnim gospodarskim granama, jedna od kojih je svakako turizam. Dodatno, transport na globalnoj razini je uvelike otežan, a što se posebice odnosilo na letove putničkim zrakoplovima kao jednim od primarnih prijevoznih sredstava turista koji putuju na globalnoj razini. Osim što je prekidom letova otežan transport na globalnoj razini, došlo je gotovo pa do potpunog zastoja kada je riječ o prijevozu malih pošiljki, poštanskih pošiljki i sl., a što je dodatno negativno utjecalo na globalna ekonomska kretanja (UN, 2020:10).

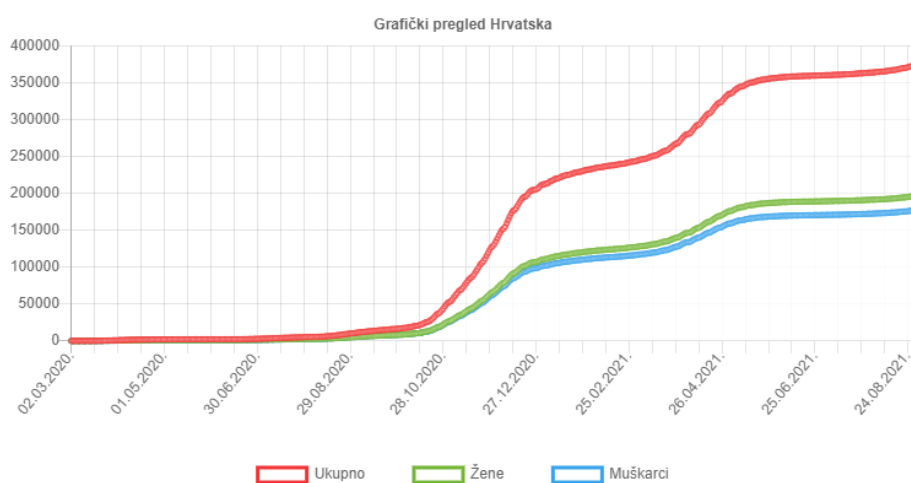
Slika 4: Kretanje ukupnog broja oboljelih od COVID-19 do 24. kolovoza 2021. godine

Izvor: Statista (2021.), *Number of cumulative cases of coronavirus (COVID-19) worldwide from January 22, 2020 to August 24, 2021, by day*, preuzeto 27. kolovoza 2021. s <https://www.statista.com/statistics/1103040/cumulative-coronavirus-covid19-cases-number-worldwide-by-day/>

Na slici 4 prikazano je kretanje ukupnog broja oboljelih do 24. kolovoza 2021. što su ujedno bili posljednji raspoloživi podaci pred sami završetak pisanja ovog rada. Moguće je uočiti da je od 22. siječnja 2020. godine broj oboljelih do 24. kolovoza 2021. godine prešao 213 milijuna. Usporedi li se kretanje broja oboljelih u 2020. te 2021. godini, moguće je uočiti da je rast u 2020. godini bio blažeg nagiba, odnosno da je u 2021. godini riječ o

eksponencijalnom rastu, a što se nipošto nije očekivalo budući da je veliki broj pojedinaca na globalnoj razini cijepljen, a i poduzete su brojne mjere s ciljem sprječavanja širenja pandemije. Ujedno, na globalnoj razini je dosada zabilježeno preko 4 milijuna smrtnih slučajeva.

U RH je dosada zabilježeno preko 370 tisuća oboljelih, od čega je preko 8 tisuća osoba preminulo od posljedica bolesti COVID-19 (Koronavirus.hr, 2021). Kretanje broja oboljelih od pojave bolesti u RH prikazano je na narednoj slici.

Slika 5: Kretanje broja oboljelih u Hrvatskoj

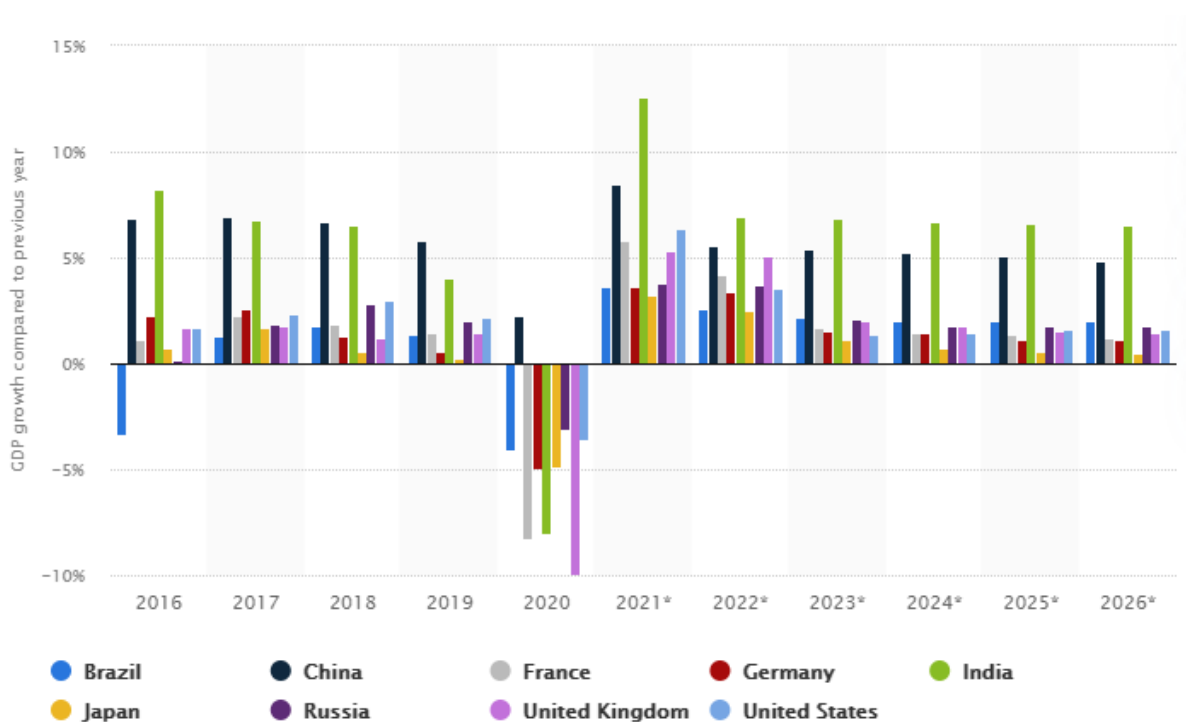
Izvor: Koronavirus.hr (2021.), *Podaci*, preuzeto 27. kolovoza 2021. s <https://www.koronavirus.hr/podaci/489>

Na slici 5 prikazano je kretanje broja oboljelih u RH od otkrića pojave prvog oboljelog 02. ožujka 2020. godine. Moguće je uočiti da na području RH nije bilo značajnijeg rasta broja oboljelih sve do listopada 2020. godine kada je došlo do naglog rasta broja oboljelih. Ono što je vrlo zanimljivo je činjenica da je posljednjih mjeseci na globalnoj razini došlo do značajnog rasta broja oboljelih, dok je, prema statistikama u RH zabilježen vrlo mali rast broja oboljelih, a što svakako dovodi do određenih pitanja oko toga evidentiraju li se svi oboljeli ili ne, odnosno smanjuju li se brojke oboljelih sa ciljem spašavanja turističke sezone budući da je vrlo neobično uočiti da je Hrvatska obala značajno manje rizična u odnosu na izravne konkurente, odnosno Grčku i Španjolsku koje su duži vremenski period prepoznate kao zemlje visokog rizika kada je riječ o COVID-19.

Ono što je vrlo bitno naglasiti je činjenica da osim što je COVID-19 i nakon većeg broja mjeseci od pojave pa i od otkrića cjepiva i dalje vrlo nepoznat te nepredvidljiv, a što u konačnici uvelike otežava suzbijanje ove bolesti te se može očekivati dugoročnije posljedice u vidu potencijalne globalne ekonomske krize. Jedan od najizraženijih problema svakako je negativan utjecaj pandemije na mentalno zdravlje ljudi, a što može ostaviti ozbiljnije posljedice u odnosu na samu epidemiju. Odnosno, sve je učestalija pojava depresivnosti te drugih mentalnih oboljenja, a što će u konačnici vrlo negativno utjecati na pojedince, a potencijalno može djelovati i na globalnu ekonomiju budući da su osobe s različitim oboljenjima najčešće slabije produktivne.

3.2. Utjecaj pandemije na gospodarstvo u svijetu i Republici Hrvatskoj

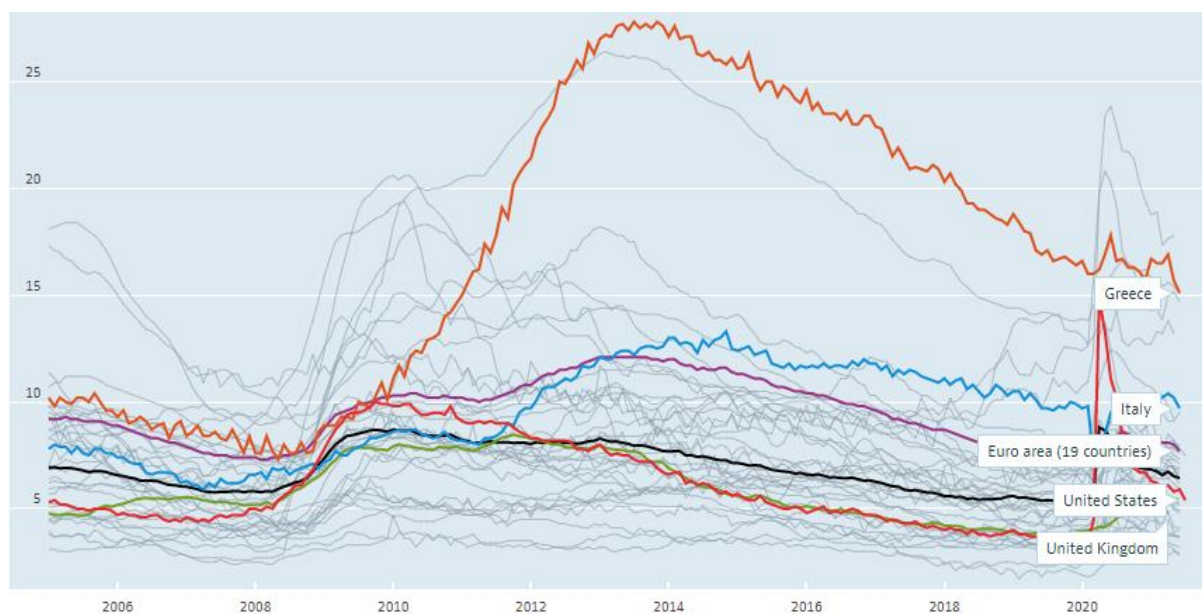
Pandemija je vrlo negativno utjecala na rast BDP-a na globalnoj razini, prema određenim izvorima je pad BDP-a tijekom 2020. godine bio i veći u odnosu na pad BDP-a tijekom posljednje globalne financijske krize. Utjecaj pandemije najjednostavnije je prikazati kroz kretanje BDP-a. U nastavku je prikazan utjecaj pandemije na BDP na primjeru par odabranih država.

Slika 6: Kretanje BDP-a na primjeru par odabranih država

Izvor: Statista (2021.), *Growth of the gross domestic product (GDP) in selected countries from 2016 to 2026*, preuzeto 15. kolovoza 2021. s <https://www.statista.com/statistics/264885/gross-domestic-product-gdp-growth-forecast-in-selected-countries/>

Na slici 6 prikazano je kretanje BDP-a na primjeru odabranih država, odnosno Brazila, Japana, Kine, Rusije, Francuske Velike Britanije, Njemačke, SAD-a te Indije, odnosno najrazvijenijih svjetskih gospodarstava. Najveći pad BDP-a zabilježen je u Velikoj Britaniji, odnosno 9,92%, nakon čega slijede Francuska sa 8,23% te Indija sa 7,97%. S druge strane, Kina je jedina države ove skupine koja je zabilježila rast BDP-a koji je bio 2,27%. Ovaj rast dijelom se može povezati i s izvozom medicinske opreme koja je bila nužno potrebna te deficitarna diljem svijeta. Promatra li se kretanje BDP-a tijekom prethodnih godina, moguće je uočiti da su Kina i Indija kroz par godina zabilježile najveći rast BDP-a, što ukazuje na razvoj gospodarstva ovih država. Ujedno, promatraju li se prognoze rasta, predviđa se značajno veći rast BDP-a u ovim državama u odnosu na druge države čije je kretanje BDP-a prikazano na slici 6.

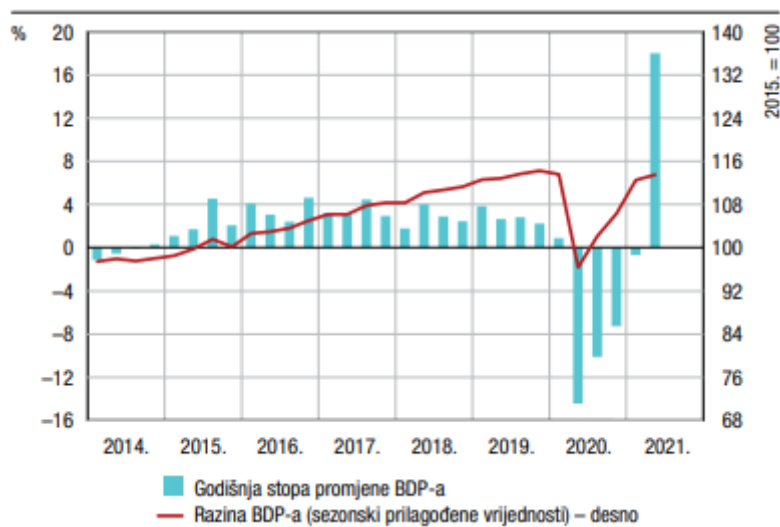

Slika 7: Kretanje stopa nezaposlenosti u razdoblju od 2006. do 2020. godine

Izvor: OECD (2021.), *Unemployment rate*, preuzeto 15. kolovoza 2021. s <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>

Na slici 7 prikazano je kretanje stopa nezaposlenosti za odabrane države te EU-19. Do najvećeg rasta stopa nezaposlenosti došlo je u Costa Rici te Kolumbiji. Ali, je moguće uočiti da je tijekom pandemijske 2020. godine u SAD-u došlo do vrlo izraženog rasta broja

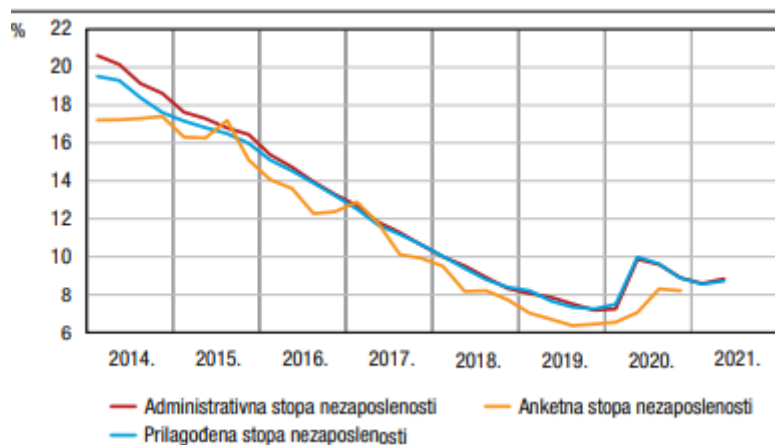
nezaposlenih, a što bi posljedično moglo dovesti do nastanka nove gospodarske krize. Na razini EU najveće stope nezaposlenosti ima Grčka koja je tijekom posljednje financijske krize zabilježila vrlo visoke stope nezaposlenosti, a što se dobrim dijelom zadržalo i do 2020. godine, ali je dobar pokazatelj da u Grčkoj te Španjolskoj (kao državi s drugim najvišim stopama nezaposlenosti) nije došlo do značajnijeg rasta stopa nezaposlenosti tijekom 2020. godine. Kao posljedica rasta stopa nezaposlenosti diljem svijeta, potencijalno može doći do negativnog utjecaja na BDP koji se temelji na smanjenju osobne potrošnje kao jedne od najizdašnijih komponenti BDP-a.

Slika 8: Kretanje BDP-a u RH u razdoblju od 2014. do 2021. godine

Izvor: HNB (2021.), *Bilten 268*, Zagreb: HNB, str. 6

Na slici 8 prikazano je kretanje BDP-a u RH tijekom razdoblja od 2014. do 2021. godine. Moguće je uočiti da je 2014. godine RH izašla iz recesije koja je nastala zbog posljedica djelovanja globalne financijske krize. Iako je u prvom kvartalu 2020. godine došlo do negativnog utjecaja pandemije na BDP, on je rastao po nižoj stopi. Ali, u drugom kvartalu 2020. godine dolazi do pada BDP-a po stopi od oko 14%, što je vrlo visoka stopa. Tijekom trećeg kvartala pad BDP-a ublažila je dijelom uspješna turistička sezone, pad BDP-a nastavio se do drugog kvartala 2021. godine kada je zabilježena stopa rasta od oko 18%, a što je iznenađujuće visoka stopa rasta BDP-a za Hrvatsku. Ovo je svakako jedan od indikatora koji ukazuju da se gospodarstvo RH oporavlja, ali preostaje pričekati sumarne podatke za cijelu godinu kako bi se moglo kreirati pouzdanije zaključke.

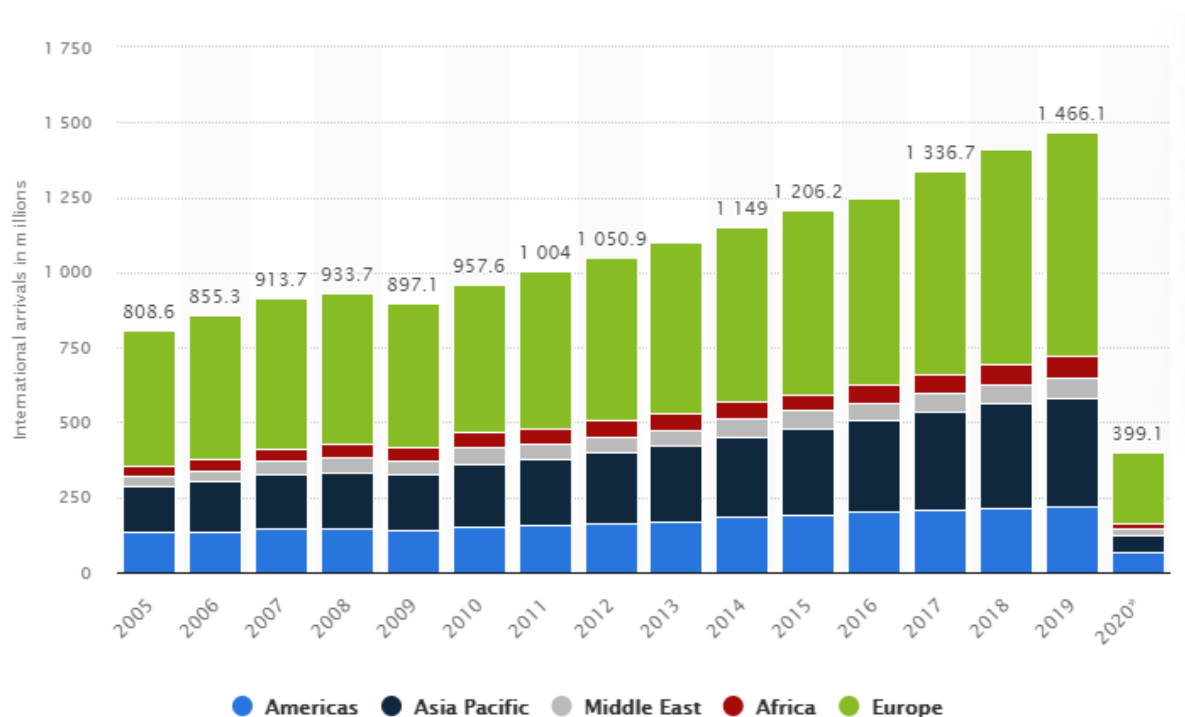
Slika 9: Kretanje stopa nezaposlenosti u RH od 2014. do 2020. godine

Izvor: HNB (2021.), *Bilten 268*, Zagreb: HNB, str. 8

Na slici 9 prikazano je kretanje stopa nezaposlenosti u RH tijekom razdoblja od 2014. do 2020. godine. Moguće je uočiti da su po završetku recesije u RH bile vrlo visoke stope nezaposlenosti, a koje su se ujedno smanjivale do 2019. godine. Jedan od čimbenika koji je utjecao na smanjenje stopa nezaposlenosti svakako je i razvoj turističke djelatnosti, budući da je veliki broj nezaposlenih zaposlen u turizmu. Tako je tijekom 2019. godine zabilježena najniža stopa nezaposlenosti u promatranom razdoblju. Tijekom 2020. godine došlo je do blagog porasta stope nezaposlenosti, ali srećom nije došlo do značajnijeg rasta broja nezaposlenih, a što je najvećim dijelom rezultat mjera koje su se provodile s ciljem očuvanja radnih mjesta.

3.3. Utjecaj pandemije na turistička kretanja u svijetu

Pandemija je dovela do gotovo potpune paralize turističkog sektora na globalnoj razini, a što je većim dijelom posljedica zabrane obavljanja ugostiteljskih djelatnosti te onemogućavanja kretanja pojedinaca na razini koja je veća od lokalne. Iako je globalizacija tijekom prethodnih desetljeća doprinosila razvoju globalnog gospodarstva te tako i turizma, utjecaj globalizacije, odnosno s globalizacijom povezana dinamika kretanja ljudi na globalnoj razini doprinijela je širenju pandemije na samim počecima 2020. godine, zbog čega je bilo nužno provesti restriktivne mjere kako bi se u konačnici spriječilo naglo širenje pandemije.

Slika 10: Kretanje broja dolazaka turista na globalnoj razini od 2005. do 2020. godine

Izvor: Statista (2021.), *Number of international tourist arrivals worldwide from 2010 to 2020, by region*, preuzeto 17. kolovoza 2021. s <https://www.statista.com/statistics/186743/international-tourist-arrivals-worldwide-by-region-since-2010/>

Na slici 10 prikazano je kretanje broja dolazaka turista na globalnoj razini, prema regijama u razdoblju od 2005. do 2020. godine. Moguće je uočiti da je tijekom 2009. godine došlo do blagog pada broja dolazaka turista tijekom 2009. godine, ali je tijekom 2020. godine zabilježen daleko veći pad broja dolazaka turista. Sa slike je moguće uočiti da su sve svjetske regije bile jednako pogođene te da je došlo do značajnog pada broja dolazaka turista diljem svijeta.

4. ZNAČAJ TURIZMA U GOSPODARSKOM RAZVOJU REPUBLIKE HRVATSKE

Turizam je najznačajnija gospodarska grana u RH s udjelom od otprilike 20% u BDP-u. Pritom je u 21. stoljeću došlo do značajnijeg oporavka kako smještajnih kapaciteta te drugih sadržaja, a što je bio temeljni preduvjet za razvoj turizma na području RH. Iako je na samom početku posljednje financijske krize došlo do negativnog utjecaja na turizam u RH, odnosno turističke pokazatelje, negativni utjecaj nije bio značajnije izražen, a već u narednim godinama nastavljen je pozitivan trend. 2019. godina bila je rekordna godina za turizam u RH, ali se tijekom 2020. godine očekivalo da će turistički pokazatelji biti značajno lošiji u odnosu na one koji su u konačnici i ostvareni.

U ovom dijelu rada analizira se utjecaj turizma na razvoj gospodarstva RH, nakon čega slijedi prikaz statističkih pokazatelja u turizmu prije i tijekom pandemije COVID-19 kako bi se utvrdili efekti pandemije na turizam u RH. Provodi se i usporedba turističkih pokazatelja u RH te zemljama u okruženju kako bi se procijenili je li pandemija značajnije utjecala na turizam u RH ili na zemlje u okruženju te se na kraju poglavlja prikazuju potencijali razvoja turizma po završetku pandemije.

4.1. Utjecaj turizma za razvoj gospodarstvo Republike Hrvatske

Tijekom posljednjih godina turizam ima sve izraženiji utjecaj na razvoj gospodarstva RH. Posljedica je to činjenice da je udio turizma u BDP bio oko 20%. U nastavku će se kroz različite statističke podatke prikazati značaj turizma za razvoj gospodarstva RH.

Tablica 1: Značaj turizma za zapošljavanje i izvoz

	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Udio u ukupnom broju zaposlenih (%)	6,6	6,9	7,2	7,4	7,6
Udio turizma u izvozu (%)	35,1	35,2	37,8	36,4	37,3

Izvor: Ekonomski institut Zagreb (2020.), *Sektorske analize – turizam*, Zagreb: Ekonomski institut Zagreb, str.

20

Iz tablice 1 moguće je uočiti da je turizam vrlo značajna djelatnost za zapošljavanje. Iako je jedno od obilježja zapošljavanja u turizmu sezonalnost, što je ujedno i nedostatak

zapošljavanja u turizmu, turizam na ovaj način doprinosi poboljšanju kvalitete života većeg broja zaposlenih u turizmu. Pritom je moguće uočiti da je u promatranom razdoblju došlo do rasta udjela broja zaposlenih u turizmu u odnosu na ukupan broj zaposlenih. Turizam je vrlo značajan za izvoz te se na temelju turizma ostvaruje više od trećine prihoda od izvoza, a što je vrlo značajan udio. Moguće je primijetiti i da je u promatranom razdoblju došlo do rasta udjela prihoda ostvarenih od turizma u ukupnom izvozu RH.

Zaposleni u djelatnosti pružanja smještaja, pripreme i usluživanja hranom						
Godina	DJELATNOST PRUŽANJA SMJEŠTAJA, PRIPREME I USLUŽIVANJA HRANOM (u 000)			UDJEL U UKUPNO ZAPOSLENIM (u %)		
	Ukupno	U pravnim osobama	U obrtu i slobodnim profesijama	Ukupno	U pravnim osobama	U obrtu i slobodnim profesijama
2003.	78	39	39	5,9	3,8	16,1
2004.	81	41	40	6,0	3,6	15,9
2005.	80	40	40	5,9	3,7	15,5
2006.	82	41	41	5,9	3,6	15,6
2007.	86	45	41	6,0	3,4	15,4
2008.	89	48	40	6,0	3,9	15,3
2009.	86	46	40	5,8	3,8	15,6
2010.	82	45	37	6,0	4,0	15,9
2011.	81	45	36	6,1	4,1	16,3
2012.	82	47	35	6,1	4,1	16,4
2013.	84	50	35	6,3	4,4	16,8
2014.	85	52	33	6,4	4,6	16,6
2015.	90	58	32	6,9	5,2	16,7
2016.	93	61	32	7,0	5,2	16,6
2017.	92	61	31	6,8	5,3	16,2
2018.	101	71	30	7,3	6,0	15,6
2019.	108	77	30	8,2	5,9	15,3
2020.	106	77	29	7,8	5,7	15,2

Slika 11: Kretanje broja zaposlenih u turizmu

Izvor: HTZ (2021.), *Turizam u brojkama – 2020*, Zagreb: HTZ, str. 41

Na slici 11 prikazano je kretanje broja zaposlenih u turizmu. Pritom je moguće uočiti da se u promatranom razdoblju broj zaposlenih u turizmu značajno uvećao, a što ujedno ukazuje na sve veći značaj ove djelatnosti kada je riječ o zapošljavanju na području RH. Moguće je uočiti i da tijekom 2020. godine nije došlo do značajnijeg pada broja zaposlenih u turizmu, a što je vrlo dobar pokazatelj, koji je spriječio pad BDP-a te pad kvalitete života zaposlenih u turizmu.

Tablica 2: Udio turizma u BDP-u

Godina	Udio turizma u BDP-u (%)
2011.	14,4
2012.	15,5
2013.	16,6
2014.	17,2
2015.	18,2
2016.	18,9
2017.	19,6
2018.	19,6
2019.	19,5
2020.	8,9

Izvor: Izrada autora prema: HTZ (2021.), *Turizam u brojkama –2012-2020*, Zagreb: HTZ

Iz tablice 2 moguće je uočiti da je u promatranom razdoblju došlo do značajnog rasta udjela turizma u BDP-u te da je taj udio tri godine zaredom bio gotovo 20%. Tijekom 2020. godine dolazi do pada udjela turizma u BDP-u zbog značajnog pada turističkih pokazatelja tijekom pandemijske 2020. godine, ali se očekuju bolji pokazatelji za 2021. godinu.

4.2. Statistički pokazatelji u turizmu prije i tijekom pandemije bolesti Covid-19

Kao temeljni statistički pokazatelji u turizmu se analiziraju broj noćenja te broj dolazaka turista zbog čega se u nastavku analiziraju dolasci i noćenja turista u razdoblju koje je prethodilo pandemiji te tijekom pandemije.

	Dolasci Arrivals			Noćenja Nights		
	2019.	2020.	indeksi Indices 2020. 2019.	2019.	2020.	indeksi Indices 2020. 2019.
Ukupno	19 566 146	7 001 128	35,8	91 242 931	40 794 455	44,7
55.1 Hoteli i sličan smještaj	7 913 483	1 923 331	24,3	25 904 793	7 000 417	27,0
55.2 Odmarališta i slični objekti za kraći odmor	8 701 797	3 772 831	43,4	46 119 691	24 631 721	53,4
55.3 Kampovi i prostori za kampiranje	2 943 802	1 301 220	44,2	19 173 976	9 139 206	47,7
55.9. Ostali smještaj	7 064	3 746	53,0	44 471	23 111	52,0
Domaći turisti	2 212 658	1 455 849	65,8	7 095 300	5 415 391	76,3
55.1 Hoteli i sličan smještaj	1 187 457	640 066	53,9	2 744 727	1 654 226	60,3
55.2 Odmarališta i slični objekti za kraći odmor	928 807	713 565	76,8	3 809 197	3 232 930	84,9
55.3 Kampovi i prostori za kampiranje	90 662	98 967	109,2	503 962	507 702	100,7
55.9. Ostali smještaj	5 732	3 251	56,7	37 414	20 533	54,9
Strani turisti	17 353 488	5 545 279	32,0	84 147 631	35 379 064	42,0
55.1 Hoteli i sličan smještaj	6 726 026	1 283 265	19,1	23 160 066	5 346 191	23,1
55.2 Odmarališta i slični objekti za kraći odmor	7 772 990	3 059 266	39,4	42 310 494	21 398 791	50,6
55.3 Kampovi i prostori za kampiranje	2 853 140	1 202 253	42,1	18 670 014	8 631 504	46,2
55.9. Ostali smještaj	1 332	495	37,2	7 057	2 578	36,5

Slika 12: Dolasci i noćenja turista u 2019. te 2020. godini

Izvor: DZS (2021.), *Dolasci i noćenja u turista u 2020.*, Zagreb: DZS

Na slici 12 prikazani su dolasci i noćenja turista tijekom rekordne 2019. godine te pandemijske 2020. godine. Promatra li se indeks broja dolazaka, moguće je uočiti da je tijekom 2020. godine došlo do pada broja dolazaka za 64,2%. Ujedno, pad broja noćenja je bio nešto manji, odnosno iznosio je 55,3% što ukazuje na činjenicu da su turisti tijekom 2020. godine ostvarili veći broj noćenja po pojedinom dolasku. Moguće je uočiti i da je pad broja dolazaka te noćenja bio značajno izraženiji kada je riječ o stranim turistima, a što je izravna posljedica provođenja mjera u borbi protiv pandemije, a koje su uključivale zatvaranje državnih granica.

Smještajni kapaciteti po vrstama objekata (stanje 31. kolovoza)					
	BROJ POSTELJA		INDEKS 2020./19.	STRUKTURA (u %)	
	2019.	2020.		2019.	2020.
Hoteli i aparthoteli	129.028	154.553	119,8	9,8	13,2
Turistička naselja	28.824	25.073	87,0	2,2	2,1
Turistički apartmani	10.965	9.813	89,5	0,8	0,8
Kampovi i kampirališta	239.481	241.176	100,7	18,2	20,6
Privatne sobe	833.787	609.293	73,1	63,2	52,1
Lječilišta	1.796	1.757	97,8	0,1	0,2
Odmarališta	1.872	1.633	87,2	0,1	0,1
Hosteli	17.207	14.870	86,4	1,3	1,3
Ostalo	55.358	111.199	200,9	4,2	9,5
Nekategorizirani objekti	948	759	80,1	0,1	0,1
UKUPNO	1.319.266	1.170.126	88,7	100,00	100,00

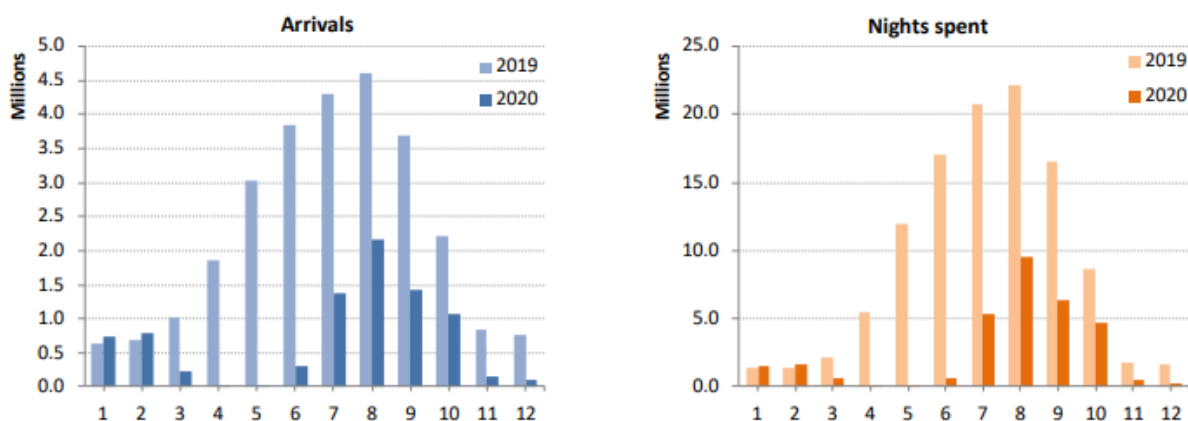
Slika 13: Smještajni kapaciteti u RH

Izvor: HTZ (2021.), *Turizam u brojkama – 2020*, Zagreb: HTZ, str. 13

Na slici 13 prikazani su smještajni kapaciteti (broj ležajeva) tijekom 2019. te 2020. godine. Moguće je uočiti da je tijekom pandemijske 2020. godine došlo do značajnijeg smanjenja broja ležajeva, a što je izravna posljedica pada broja ležajeva za 26,9% u kategoriji privatnih iznajmljivača koji trenutačno u ponudi imaju najveći broj ležajeva.

4.3. Komparativna analiza turističkog tržišta Republike Hrvatske i mediteranskih zemalja u okruženju

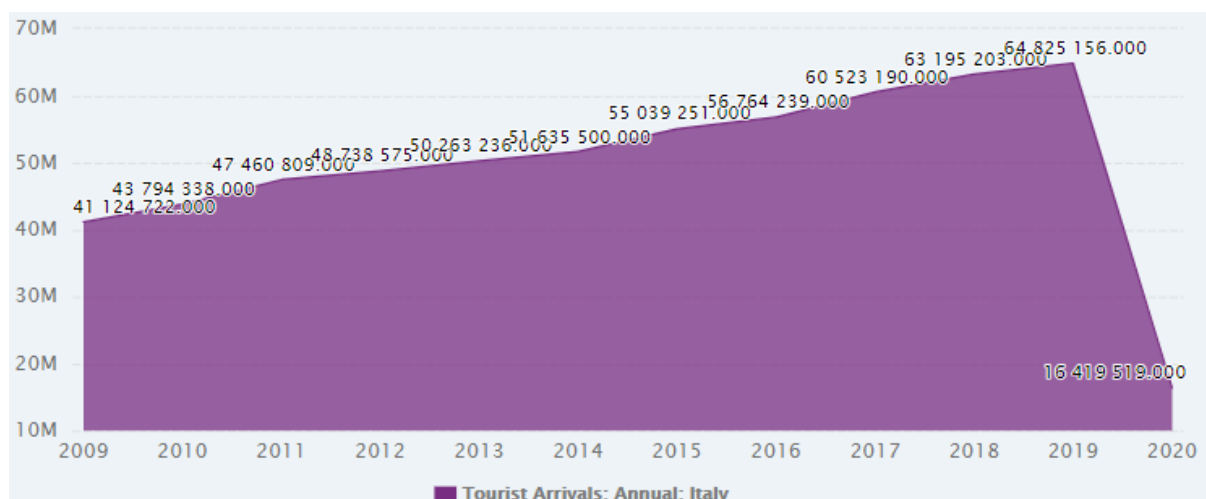
Grčka je jedna od mediteranskih zemalja sličnih karakteristika kao RH, odnosno Grčka ima vrlo razvijen sezonski, kupališni turizam, uz kulturni turizam koji je razvijen na područjima oko antičkih nalazišta. U nastavku je prikazano kretanje broja dolazak te broja noćenja turista u Grčkoj tijekom 2019. te 2020. godine.

Slika 14: Broj dolazaka te noćenja turista u Grčkoj

Izvor: Hellenic statistical authority (2021.), *Arrivals and nights spent in hotels, similar establishments and tourist campsites: 2020*, preuzeto 19. kolovoza 2021. s https://www.statistics.gr/en/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=document&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_ln=downloadResources&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=445950&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=en

Sa slike 14 moguće je uočiti da je na području Grčke došlo do značajnijeg pada broja dolazaka te noćenja turista u odnosu na pad u RH tijekom 2020. godine. Posebice se to ističe kada je riječ o padu broja noćenja, iz čega proizlazi da se u Grčkoj smanjio broj noćenja po pojedinom dolasku turista tijekom 2020. godine,

Slika 15: Broj dolazaka turista u Italiju

Izvor: CEIC (2021.), *Italy Visitor Arrivals*, preuzeto 20. kolovoza 2021. sa <https://www.ceicdata.com/en/indicator/italy/visitor-arrivals>

Sa slike 15 moguće je uočiti da je u Italiji, ukoliko se usporede podaci o broju dolazaka turista za 2019. te 2020. godinu došlo do značajno većeg pada broja turista u odnosu na RH te Grčku. Ovi podaci nisu bili očekivani budući da je u Italiji vrlo razvijen cjelogodišnji turizam, a koji je ujedno vrlo diferenciran, odnosno nije riječ ponajprije o turizmu sezonskog karaktera kao u RH.

4.4. Potencijali razvoja turizma po završetku pandemije bolesti Covid-19

Turizam ima vrlo izražene potencijale za razvoj po završetku pandemije COVID-19 ponajprije iz razloga što je do 2019. godine zabilježen trend izraženog rasta turističkih pokazatelja, a što se ponajprije očituje kroz rast broja turista te broja noćenja. Ujedno, bilo je moguće uočiti i konstantan rast broja smještajnih jedinica, a ujedno je i veći broj iznajmljivača ulagao u poboljšanje smještajnih kapaciteta. Dio iznajmljivača se tijekom pandemijske 2020. orijentirao na privlačenje domaćih turista koji su im u toj situaciji bili vrlo poželjni gosti (HTZ, 2021:18). S druge strane, trenutačna situacija, odnosno sve učestalije pritužbe domaćih turista kako su ih određeni iznajmljivači prevarili, odnosno otkazali smještaj pred sami polazak ili pak po dolasku dodijelili smještaj značajno lošije kvalitete vrlo negativno utječe na percepciju hrvatskog turizma kod domaćih turista koji posljedično zbog ovakvog ponašanja pojedinih iznajmljivača biraju odlazak u druge mediteranske zemlje, primjerice Grčku ili Tursku.

Turizam na ruralnim područjima još je u počecima razvitka, ali je moguće uočiti da se posljednjih godina sve više razvija, čemu su dijelom doprinijela i sredstva iz EU fondova koja potiču razvoj OPG-ova te razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima. S ovim ciljem se kroz Operativni program Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj financiraju brojne mjere kroz koje je moguće dobiti do 50.000,00 eura ili čak do 200.000,00 u ovisnosti o specifičnostima prijave (Ruralni razvoj, 2021).

Ruralni turizam je ujedno cjelogodišnji turizam, što ga uvelike razlikuje u odnosu na sezonski turizam. Jedna od temeljnih prednosti ruralnog turizma, koja ističe zašto je potrebno ulagati u razvoj istog je činjenica da se kroz ruralni turizam može izravno plasirati poljoprivredne proizvode na lokalnim područjima gdje je razvijen ruralni turizam, a što u konačnici potiče razvoj lokalnog gospodarstva na ruralnim područjima i što je najvažnije sprječava trend depopulacije određenih ruralnih sredina.

Dodatno, veliki broj poljoprivrednika nije niti informiran o dostupnim mjerama i poticajima, zbog čega je s ciljem razvoja turizma u ruralnim područjima u post pandemijskom razdoblju nužno uložiti sredstva u informiranje OPG-ova, a što se posebice ističe budući da će uskoro biti otvoreni novi natječaji iz fondova EU, a kojima je cilj razvoj OPG-ova i turizma.

Jedna od mogućnosti za razvoj turizma je i razvoj elitnog turizma. Na ovaj način se s manjim brojem gostiju mogu ostvariti veći prihodi, a ujedno dolazi do manje izraženog negativnog utjecaja na okoliš. Povezano s elitnim turizmom, moguće je razvijati nautički turizam, a koji često uz minimalna ulaganja može dovesti do ostvarivanja značajnijih prihoda, što je posebice vrlo bitno za određena primorska mjesta koja imaju slabije razvijen turizam. Jedna od mogućnosti je svakako nuđenje jednodnevnih ili višednevnih izleta kako bi se nautičari upoznali s ponudom na hrvatskoj obali.

Posljednjih godina sve više do izražaja dolazi mogućnost razvoja eko turizma, a i s njime povezanog robinzonskog turizma. Eko turizam specifičan je iz razloga što eko turistima najčešće nije bitna cijena određenog proizvoda ili usluge, već im je ponajprije bitno da ne ostavljaju negativan utjecaj na okoliš. Samim time, došlo bi do povećanja prihoda poljoprivrednika te stvaranju pozitivnog utjecaja na okoliš. Robinzonski turizam jedna je od vrsta turizma koja zahtijeva minimalna ulaganja, a riječ je o tipu turizma koji ima značajan potencijal razvoja ruralnih područja, uz minimalan štetan utjecaj na okoliš. Tijekom posljednjih godina vidljiv je izraženiji razvoj ovog oblika turizma u RH, a čemu je tijekom 2020. godine doprinijela i pandemija, a očekuje se i značajniji razvoj robinzonskog turizma u narednim godinama (Adriatic.hr, 2021).

U konačnici, ne smije se zanemariti niti razvoj drugih oblika turizma, budući da su želje i potrebe turista danas vrlo različite, u svrhu daljnjeg razvijanja turizma, nužno je moći zadovoljiti želje i potrebe turista te sukladno tome oblikovati turističku ponudu.

5. ZAKLJUČAK

Turizam je jedna od najstarijih gospodarskih grana s korijenima još u antičko doba, ali je do značajnijeg razvoja turizma došlo tek u 20. stoljeću, odnosno ponajprije nakon II. Svjetskog rata. Pritom se primarno razvijao masovni turizam, dok od 1978. godine dolazi do razvoja novog turizma koji je ujedno održivi turizam, orijentiran na tržišne segmente (čime se nastoji eliminirati masovnost turizma). Na globalnoj razini turizam je jedna od najvažnijih gospodarskih grana s najvećim stopama rasta. Turizam u RH pratio je kretanja na globalnoj razini te je tako turizam primarna gospodarska grana s udjelom u BDP od oko 20%, a što je jedan od temeljnih razloga zašto se u 2020. godini predviđao pad BDP-a po vrlo visokim stopama.

Turizam je jedna od gospodarskih grana koje su najpogođenije trenutačno aktualnom pandemijom, a što je izravna posljedica zatvaranja državnih granica tijekom 2020. godine, a što je posljedično dovelo do onemogućavanja putovanja pojedinaca na globalnoj razini. Ujedno, došlo je do zabrane obavljanja ugostiteljske djelatnosti u određenom vremenskom periodu, a što je spriječilo i kretanje domaćih turista te njihovu potrošnju. Pandemija je dovela do pada BDP-a na globalnoj razini, a pritom je pad veći u odnosu na pad tijekom razdoblja posljednje financijske krize, a što ujedno ukazuje da je riječ o vrlo opasnoj situaciji koja posljedično može dovesti do značajnijih ekonomskih posljedica. S druge strane, kada je riječ o državama koje su ovisne o turizmu, većina njih je tijekom 2020. godine zabilježila pad BDP-a po vrlo visokim stopama, ali će se istodobno brže oporaviti čim dođe do oporavka turističke djelatnosti.

Turizam je primarna gospodarska djelatnost u RH koja osim što izravno utječe na BDP doprinosi i zapošljavanju velikog broja osoba. Ujedno, moguće je uočiti i trend rasta broja zaposlenih u turizmu, a vrlo dobar pokazatelj je činjenica da pandemija nije prouzročila značajniji pad broja zaposlenih u turizmu. Ono što je vrlo bitno je pokazatelj da se na temelju turizma ostvaruje više od trećine prihoda u izvozu, a što izravno doprinosi uravnoteženju platne bilance. Promatra li se udio turizma u BDP-u moguće je uočiti da je tijekom prethodnih godina došlo do rasta udjela turizma u BDP-u, izuzev 2020. godine kada je došlo do značajnijeg pada udjela turizma u BDP-u, ali se očekuje oporavak turizma u 2021. godini. Usporede li se podaci za RH s podacima za Grčku i Italiju koje su dvije mediteranske države

sličnih karakteristika, moguće je uočiti da je na području RH tijekom 2020. godine došlo do manjeg pada broja dolazaka i noćenja turista u odnosu na ove dvije države. Pandemiju COVID-19 moguće je shvatiti kao jedan tip zdravstvene krize koja ujedno predstavlja prijetnju, ali može predstavljati i priliku za razvoj turizma na području RH u nekim novim smjerovima, zbog čega su u empirijskom dijelu rada prikazane određene mogućnosti za razvoj turizma u pospandemijskom razdoblju.

LITERATURA

1. Adriatic.hr (2021.), *Robinzonski turizam u Hrvatskoj*, preuzeto 17. rujna 2021. s <https://www.adriatic.hr/hr/privatni-smjestaj/hrvatska/robinzonski-turizam>
2. Belošević, B., Tokić, K., Marušić, Z. i Čorak, S. (2018.), *Konkurentnost turističke destinacije i vrste turizma: prijedlog prijevoda UNWTO-ovih definicija*, Zagreb: Institut za turizam
3. Camallieri, M. A. (2018.), *Tourism Supply and Demand, Travel Marketing, Tourism Economics and the Airline Product*, Cham: Springer Nature, str. 139-154
4. CEIC (2021.), *Italy Visitor Arrivals*, preuzeto 20. kolovoza 2021. sa <https://www.ceicdata.com/en/indicator/italy/visitor-arrivals>
5. Cini, V., Drvenkar, N. i Unukić, I. (2017.), *Gospodarstvo Hrvatske – turizam*, preuzeto 27. srpnja 2021. s <http://www.efos.unios.hr/gospodarstvo/wp-content/uploads/sites/201/2018/05/6.3.-Nastavna-cjelina-Turizam.pdf>
6. Colorwhistle (2021.), *63 Types of Tourism in The World*, preuzeto 26. srpnja 2021. s <https://colorwhistle.com/types-of-tourism/#read-more-one>
7. DZS (2021.), *Dolasci i noćenja u turista u 2020.*, Zagreb: DZS
8. Ekonomski institut Zagreb (2020.), *Sektorske analize – turizam*, Zagreb: Ekonomski institut Zagreb
9. Enciklopedija Miroslav Krleža (2021.), *Turizam*, preuzeto 25. srpnja 2021. s <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=62763>
10. Freund, A. (2021.), *Odakle potječe koronavirus?*, preuzeto 15. srpnja 2021. s <https://www.dw.com/hr/odakle-potje%C4%8De-koronavirus/a-57733435>
11. Grgić, I. (2013.), *Turizam kao djelatnost*, preuzeto 25. srpnja 2021. s <https://vguk.hr/multimedia/416bcc7a2f066bf781ed17adc15dca9f25736608c1c23dfb1fab488fcc6a78a18949f3391551171498.pdf>
12. Gyr, U. (2010.), *The History of Tourism: Structures on the Path to Modernity*, preuzeto 29. srpnja 2021. s <http://ieg-ego.eu/en/threads/europe-on-the-road/the-history-of-tourism>
13. Hellenic statistical authority (2021.), *Arrivals and nights spent in hotels, similar establishments and tourist campsites: 2020*, preuzeto 19. kolovoza 2021. s https://www.statistics.gr/en/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view

https://www.war-publicationsportlet.INSTANCE.qDQ8fBKKo4IN.javax.faces.resource=document&documents_WAR_publicationsportlet.INSTANCE.qDQ8fBKKo4IN_ln=downloadResources&documents_WAR_publicationsportlet.INSTANCE.qDQ8fBKKo4IN_documentID=445950&documents_WAR_publicationsportlet.INSTANCE.qDQ8fBKKo4IN_locale=en

14. HNB (2021.), *Bilten 268*, Zagreb: HNB
15. HTZ (2021.), *Turizam u brojkama – 2020*, Zagreb: HTZ
16. Koronavirus.hr (2021.), *Podaci*, preuzeto 27. kolovoza 2021. s <https://www.koronavirus.hr/podaci/489>
17. Ministarstvo turizma RH (2013.), *Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine*, preuzeto 30. srpnja 2021. s https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/160120_1-sast_medjmint_vijece.pdf
18. OECD (2021.), *Unemployment rate*, preuzeto 15. kolovoza 2021. s <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>
19. Ruralni razvoj (2021.), *M6 – Razvoj poljoprivrednih gospodarstava i poslovanja*, preuzeto 15. rujna 2021. s <https://ruralnirazvoj.hr/mjera/m6/>
20. Slivar, I. i Golja, T. (2016.), *Europsko turističko tržište i trendovi razvoja*, Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“
21. Statista (2021.), *Growth of the gross domestic product (GDP) in selected countries from 2016 to 2026*, preuzeto 15. kolovoza 2021. s <https://www.statista.com/statistics/264885/gross-domestic-product-gdp-growth-forecast-in-selected-countries/>
22. Statista (2021.), *Number of international tourist arrivals worldwide from 2010 to 2020, by region*, preuzeto 17. kolovoza 2021. s <https://www.statista.com/statistics/186743/international-tourist-arrivals-worldwide-by-region-since-2010/>
23. Statista (2021.), *Number of cumulative cases of coronavirus (COVID-19) worldwide from January 22, 2020 to August 24, 2021, by day*, preuzeto 27. kolovoza 2021. s <https://www.statista.com/statistics/1103040/cumulative-coronavirus-covid19-cases-number-worldwide-by-day/>
24. UN (2020.), *Impact of the COVID-19 Pandemic on the Trade and Development*, SAD:UN

25. Vuković, I. i Hrvatinić, S. (1998.), Razvoj turizma u Europi i njegove daljnje strategije razvoja, *Ekonomika misao i praksa*, Dubrovnik, god. VII, str. 115-140
26. Žuvela, I. (1998.), Optimalizacija strukture ponude turističke destinacije, *Tour. hosp. manag.*, god. 4, str. 205-219

POPIS SLIKA

Slika 1: Faze razvoja turizma	12
Slika 2: Životni ciklus turizma u razdoblju od 1945. do 2020. godine	13
Slika 3: Konkurentski položaj turizma u RH na globalnom turističkom tržištu	17
Slika 4: Kretanje ukupnog broja oboljelih od COVID-19 do 24. kolovoza 2021. godine.....	19
Slika 5: Kretanje broja oboljelih u Hrvatskoj.....	20
Slika 6: Kretanje BDP-a na primjeru par odabranih država.....	21
Slika 7: Kretanje stopa nezaposlenosti u razdoblju od 2006. do 2020. godine	22
Slika 8: Kretanje BDP-a u RH u razdoblju od 2014. do 2021. godine	23
Slika 9: Kretanje stopa nezaposlenosti u RH od 2014. do 2020. godine	24
Slika 10: Kretanje broja dolazaka turista na globalnoj razini od 2005. do 2020. godine.....	25
Slika 11: Kretanje broja zaposlenih u turizmu	27
Slika 12: Dolasci i noćenja turista u 2019. te 2020. godini.....	29
Slika 13: Smještajni kapaciteti u RH.....	30
Slika 14: Broj dolazaka te noćenja turista u Grčkoj	31
Slika 15: Broj dolazaka turista u Italiju.....	31

POPIS TABLICA

Tablica 1: Značaj turizma za zapošljavanje i izvoz.....	26
Tablica 2: Udio turizma u BDP-u	28